

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра східної філології

Кваліфікаційна робота магістра
з арабської філології на тему:

ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ
АРАБСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ
(НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ)

Студентки групи МПар54-20
факультету сходознавства
освітньо-професійної програми Галузевий
переклад: арабська мова, англійська мова
за спеціальністю 035 Філологія
Спеціалізація 035.060 Східні мови та
літератури (переклад включно), перша –
арабська

Буряк Дарина Михайлівна

Науковий керівник:

к. філол. н., доцент

Лихошерстова Марія Юріївна

Допущена до захисту

«___» _____ року

Завідувач кафедри

(підпис)

проф. Валігура О.Р.
(ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СПЕЦИФІКИ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ	8
1.1 Мова і переклад. Зв'язок перекладу з іншими науками.....	8
1.2 Переклад культурно забарвлених лексем. Поняття культурем і феномен культури.....	12
1.2.1 Переклад культурно забарвлених лексем у рамках розуміння і передачі алюзій. Поняття «форенізації» та «доместикації»	19
1.3 Теоретичні засади класифікації існуючих перекладацьких трансформацій у рамках перекладу художніх текстів.....	25
Висновки до Розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ	35
2.1. Специфіка перекладу національно-забарвленої лексики у контексті різних культур.....	35
2.2. Методологічні засади дослідження і аналізу перекладу національно-забарвленої лексики.....	40
Висновки до Розділу 2.....	50
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ АРАБСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬОЮ МОВОЮ	52
3.1. Екстралінгвістичні аспекти перекладу у рамках порівняння арабської і української культур.....	52
3.1.1 Мовне розуміння простору.....	52
3.1.2. Мовне розуміння часу.....	54
3.1.3 Мовне розуміння об'єктів.....	55

3.1.4. Співставлення арабської і української мов з точки зору лексичного відображення навколишнього світу.....	57
3.2. Тематичні групи національно-забарвленої лексики у художньому творі арабського автора Аббаса Бейдуна "Осінь без провини" і їх переклад українською.....	62
3.3. Перекладацький аналіз українського перекладу на прикладі художнього твору Усами Аль-Ейси "Божевільні з Вифлеєма", з огляду на арабську культуру та національно-забарвлену лексику.....	68
Висновки до Розділу 3.....	81
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	85
АНОТАЦІЯ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ	90

ВСТУП

У представленій науковій роботі висвітлено питання відтворення національно-забарвленої лексики арабської мови в українських перекладах на матеріалі художніх текстів.

Питання перекладу національно-забарвленої лексики у рамках лінгвістичного світогляду з точки зору взаємозв'язку мови і сприйняття носієм конкретної мови навколишнього середовища (соціуму) є нагальним питанням наукової спільноти останні декілька років. Важливість питання уособлена екстралінгвістичними проблемами перекладу, зокрема розумінням перекладача не тільки лінгвістичного складу отриманого тексту мовою оригіналу, а проблемою його аналізу задля еквівалентної та адекватної його трансформації мовою перекладу.

Актуальність зумовлена необхідністю перекладу національно-забарвленої лексики, характерної для конкретних мов. Зокрема питання стосується розуміння культури мови перекладу задля досягнення максимально еквівалентного перекладу. Зазначена проблема перекладу є актуальною незалежно від рівня знання мови перекладачем.

Представлене питання у рамках лінгвістичного детермінізму чи гіпотези лінгвістичної відносності було розглянуте, найчастіше, з точки зору порівняння англійської мови з іншими, зокрема, з більш екзотичними, як, наприклад, мова хопі (Whorf, 1939). Тим не менш, воно не було розглянуте з огляду на лексичний склад арабської мови чи у порівнянні мовного сприйняття навколишнього світу мовців арабської та української мов.

Дослідження висвітлює 1) докази гіпотези лінгвістичної відносності, і новий підхід до вивчення питання лінгвістичної відносності, що частково базується на класифікації В. Бородицької (2006), проте розкритої у рамках порівняння саме української та арабської мов. Зокрема, розглянуте питання історико-культурного впливу на арабську мову, з точки зору як лексичного

складу, так і граматичних структур; 2) класифікацію національно-забарвленої лексики, зокрема варіанти перекладу кожної запропонованої групи, з огляду на існуючі і опубліковані переклади художніх текстів арабської мови українською.

Об'єкт дослідження – національно-забарвлена лексика арабської мови.

Предмет дослідження – специфіка перекладу національно-забарвленої лексики арабської мови українською.

Мета наукової роботи – визначення та класифікація шляхів відтворення національно-забарвленої лексики арабської мови в українських перекладах.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено низку конкретних завдань:

1. Систематизувати та узагальнити результати досліджень, присвячених перекладу національно-забарвленої лексики;
2. Визначити методику аналізу перекладацьких трансформацій, згідно з уже існуючими дослідженнями;
3. Класифікувати наявну в арабській та українській мовах національно-забарвлену лексику;
4. Проаналізувати перекладацькі трансформації, використані при перекладі національно-забарвленої лексики у художній літературі арабською мовою;
5. Запропонувати інші варіанти перекладу національно-забарвленої лексики у художній літературі;
6. Проаналізувати загальні тенденції перекладу національно-забарвленої лексики.

Обрану тематику досліджували такі вчені, як Кудрявцева Н. С. (з точки зору лінгвістичної відносності і проблем перекладу філософської термінології, у рамках лінгвокогнітивного підходу), Фоміна Л. Ф. (Порівняльна граматики), Азарова Л. Є. (джерела формування української термінології), Карабан В. І. (переклад англійської наукової і технічної літератури українською), Кочерган М. П. (загальне мовознавство) тощо. В усіх згаданих наукових працях,

очевидно, не згадано арабської мови, особливо у контексті художніх творів, що підкреслює новизну представленого наукового дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів – вперше досліджена тема перекладу українською мовою національно-забарвленої лексики у художніх текстах арабської мови. Зокрема, з точки зору екстралінгвістичних факторів і теорії лінгвістичної відносності, так і у рамках порівняння арабської і української мов. Удосконалена створена раніше класифікація національно-забарвленої лексики арабської мови, а також систематизовані варіанти її перекладу у рамках художніх текстів.

Методи, використані у дослідженні: *описовий метод* (для виділення одиниць аналізу і їх подальшої класифікації), *зіставний метод* (для системного порівняння однієї мови з іншою з метою виявлення їх специфіки), *гіпотекодуктивний метод* (для виведення нових теорій на основі вже існуючої теоретичної бази), *метод компонентного аналізу* (для аналізу національно-забарвленої лексики і обраних перекладацьких трансформацій з точки зору семантики), *перекладацький аналіз* (для аналізу обраних методик заповнення «лакун» та аналізу перекладу художнього тексту у цілому).

Матеріалами слугувала художня література, з метою аналізу використаних перекладацьких трансформації і стратегії при перекладі національно-забарвленої лексики арабської мови українською: «Осінь без провини» Аббаса Бейдуна (Б. Е. Горват) та «Божевільні з Вифлеєма» Усами Аль-Ейса (Б. Е. Горват), а також інші твори і їх переклади арабською і українською мовами, задля порівняння екстралінгвістичних особливостей: «Марсіянин» Енді Вейра, «Снігова королева» Ганса Христиана Андерсена, «Химерна історія доктора Джекіла і містера Гайда» Роберта Льюїса Стівенсона, «Казки 1001 ночі» та Коран.

Практичне значення – отримані у роботі результати можуть бути використані у загальній теорії перекладу, зіставному мовознавстві та лексикології. У результаті вивчення специфіки перекладу національно-

забарвленої лексики арабської мови українською було одержано класифікації та практичні приклади перекладацьких трансформацій, актуальних для арабської і української мов, які можна використовувати у викладанні практичного курсу перекладу (зокрема у розділі «перекладацький аналіз тексту»). Таким чином, представлена кваліфікаційна робота магістра демонструє варіанти перекладацької стратегії у рамках національно-забарвленої лексики художніх творів, як окремої частини лексичного складу арабської і української мов.

Апробація представленої кваліфікаційної роботи магістра здійснена у рамках науково-практичної конференції, проведеної Київським національним лінгвістичним університетом, у вигляді тезисного матеріалу під назвою «The cultural background of Arab National Bias in Translation»; а також у рамках статті «Hypothesis of Linguistic relativity in Arabic and Ukrainian languages in the context of translation problems» у випуску №41 (Категорія «Б») наукового збірника «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка».

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, резюме іноземною мовою та списку літератури.

У першому розділі досліджуються теоретичні засади відтворення національно-забарвленої лексики в українських перекладах.

У другому розділі досліджується методологія дослідження відтворення національно-забарвленої лексики у художніх текстах.

У третьому розділі досліджується відтворення національно-забарвленої лексики арабської мови в українських перекладах, на матеріалі художніх текстів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СПЕЦИФІКИ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ

1.1 Мова і переклад. Зв'язок перекладу з іншими науками

Мова несе у собі певний соціокультурний спадок, який у результаті отримує носій мови. Звісно, мова створена людьми, як інструмент для наших потреб. Мови, якими ми розмовляємо, не тільки допомагають висловити наші думки, але і формулюють їх у певну форму, згідно правилам і структурі останніх. Тож коли ми вивчаємо мови, ми частково розглядаємо і те, що робить нас людьми, саму нашу природу (Voroditsky, 2010).

Формулювання думок – частина граматики мови. Це не незалежний процес, суворо раціональний, у старому розумінні цього слова. Частина граматики тієї чи іншої мови різниться у одних народів несуттєво, а в інших – навпаки, дуже суттєво, так само, як і граматичний устрій відповідних мов (Кудрявцева, 2017, с. 55).

Вважається, що мова може впливати і на такі сфери як судова система. Так, в англійській культурі, носії мови краще пам'ятають хто що зробив через таку будову речень, як "Джон ненавмисне розбив вазу". На протипагу цьому, іспанській або японській мові, у випадку з ненавмисною дією, типовою структурою буде "Ваза була розбита" (Voroditsky, 2010). Як результат, мова впливає на ступінь того наскільки люди винуватять інших. Повертаючись до питання судових систем, у англійській культурі, вважається, що справедливість досягнута тоді, коли знайдено і покарано винуватця (а не коли надана необхідна допомога постраждалим) (Voroditsky, 2010).

Мова ідентифікується, як пряме ірраціональне відображення "народного духу", для якого не існує аналогів в інших мовах. Зокрема, існує переконання у

тому, що розуміння світу відрізняється для кожної окремої людини, що відображається у різноманітті так званих мовних картин світу" (Кудрявцева, 2017, с. 51). Водночас, аксіомою вважається твердження, що весь пізнавальний досвід та його класифікацію можливо виразити будь-якою мовою (Кудрявцева, 2017, с. 52).

Згідно з В. фон Гумбольтом, закони мислення – однакові для носіїв усіх мов (цит. за: Кудрявцева, 2017, с. 53). Таким чином, перекладність певних термінів і мовних структур – це питання, яке так чи інакше пов'язано з гіпотезою лінгвістичної відносності (Gumperz, 1991, с. 622).

Перекладність – сфера міждисциплінарних досліджень, що пов'язує когнітивну лінгвістику, психологію, культурологію, філософію (Кудрявцева, 2017, с. 51), а визнання значущості впливу на мислення несумірних мовних структур означає, що досягнення повного перекладу є малоімовірним (Кудрявцева, 2017, с. 50). Зокрема, Н. Кудрявцева (2017) відзначає, що необхідно розглядати проблеми перекладності саме у рамках лінгвістичної відносності, оскільки вона поєднує усі згадані раніше аспекти, а це, у свою чергу, є вагомим аргументом у верифікації теорії про вплив мови на мислення, а також сприяє розкриттю нових методів дослідження питання можливості перекладу (с. 51).

Головним питанням є те, як перекладач може звільнитися від світобачення, зумовленого його рідною мовою (Кудрявцева, 2017, с. 53). Дослідженнями підтверджено, що переклад дійсно не передає повне значення оригіналу і скоріше постає як "перетворення" (Кудрявцева, 2017, с. 55). Тому, для більшої точності, рекомендовано використовувати прагматичне значення – вживання мовних одиниць у конкретних ситуативних і соціальних контекстах. Н. Кудрявцева також зауважує, що мовні одиниці неможливо повноцінно зрозуміти окремо від конкретних культурних аспектів і явищ, символами яких вони виступають. У зазначеному контексті, науковиця згадує Дж. Хауза, який звертав увагу на важливість мовно-культурної відносності для перекладацького

процесу (цит. за: Кудрявцева, 2017, с. 55). Таким чином, слід радше говорити про труднощі перекладу, а не про неперекладність.

Гіпотеза лінгвістичної відносності та лінгвістичного детермінізму тісно пов'язує мову та культуру, зокрема розглядає вплив певної історичної культури на мову і навпаки. Бенджамін Лі Уорф визначає мову як культурний феномен – дві сторони однієї монети (Alford, 1978, с. 488). Згідно з цим, мова і культура є невід'ємними частинами одне одного.

Поставлене гіпотезою питання аргументується відображенням нашого розуміння світу у мові. Так, "захід сонця", "схід сонця" та "поворот Землі" значно відрізняються одне від одного, хоча і мають той самий сенс (Alford, 1978, с. 494). Наведений приклад демонструє вплив наукового розвитку на мову, а саме те, як ми бачимо світ і те, як наше розуміння того, що сонце "ховається" за горизонтом, змінилося з часом. Зокрема мова невід'ємно пов'язана з мисленням та нашим досвідом (Суховерхов, 2015, с. 8).

Лінгвістичний детермінізм визначає різні мови як способи, якими людина не лише здійснює комунікацію, але, зокрема, аналізує навколишній світ (Alford, 1978, с. 499). Теорія лінгвістичної відносності також визначає, що формування мови залежить від способу аналізу навколишнього світу та поширення цього досвіду (Whorf, 1939). Саме за цим критерієм лексичний склад більшості мов різняться чи, навпаки, є схожим, оскільки певні поняття можуть бути як ідентичними, так і бінарними (Whorf, 1939, с. 76).

Головним питанням представленої гіпотези залишається: чи наше розуміння таких концептуальних понять як "час", "простір" та "значення" – це форма досвіду, однакового для усіх людей, чи вони продиктовані, принаймні частково, структурою конкретної мови? (Whorf, 1939, с. 76)

Важливо зазначити, що розуміння певної мовної одиниці першочергово залежить не тільки від загального культурного оточення індивіда, але і його власного досвіду (Суховерхов, 2015, с. 4). Зокрема мова виступає засобом відображення зазначеного досвіду.

Згідно з А.В. Суховерховим (2015): "мова, а також інші знакові системи – це не тільки результат індивідуальної еволюції, але і продукт культури і соціокультурної еволюції. Як частина культури і системи практичних дій, вони [знакові системи] обумовлюють, детермінують і аперцептують процеси сприйняття, виступають соціальними, апріорі опосередковують і направляють індивідуальний і соціальний розвиток, є умовою взаєморозуміння, виступають у якості засобів пізнання, сприяючи розвитку мислення і науково-технічному прогресу, акумулюють знання, виконуючи роль соціальної пам'яті" (с. 3). З вивченням мови, її носій отримує форми і соціальні апріорі свого пізнання і оцінки, так як мова опредметнює духовний зміст минулих поколінь (Суховерхов, 2015, с. 10).

Зокрема різні мови пов'язані між собою семантично і Б.Уорф ставить питання: Що виникло раніше: мова чи культурні норми? І відповідає, що зазначені два феномени розвивалися паралельно, постійно впливаючи одне на одного (Alford, 1978, с. 488).

Сприйняття мови передбачає як розпізнання звуків і міміки, що саме по собі представляє складну систему пізнавальних здібностей, так і аналіз граматичної, логічної і смислової структури мови, що вимагає вже інших соціокультурних навичок знань, корелюючих зі складністю і змістом мови. Так, розуміння наукової мови передбачає не тільки розпізнання слів і розуміння граматики, але і знання того, про що кажуть. Це, у свою чергу, передбачає попереднє навчання, освіту, яке можливе лише частково без мови (Суховерхов, 2015, с. 7).

Іншим висвітленим аспектом проблеми є наявність лексики, що не перекладається. Таке ствердження вважається підтвердженням різності мов і, як результат, різного сприйняття навколишнього середовища. Проте також не є цілком доцільним, як вважають деякі вчені, оскільки відсутність повного відповідника лексичній одиниці у мові перекладу не означає повну

неможливість перекласти поняття, яке може перекладатися словосполученням чи реченням, без втрати сенсу (Alford, 1978, с. 488).

Б. Уорф зазначав, що проблема "думки" та "мислення" у нашому суспільстві це не просто питання психології, а цілком культурологічне. Більше того, це питання інтерпретування індивідумом культурного феномену, який ми називаємо мовою (Alford, 1978, с. 489).

Таким чином, очевидно, що мова – не є суто лінгвістичним феноменом, а тісно пов'язана з багатьма культурологічними аспектами. Питання масштабності впливу мови на культуру і навпаки не визначено, проте зазначена наявність згаданої взаємодії, зокрема у випадку з наукою. Науковцями стверджено, що мова напряду впливає на швидкість розвитку науки через можливість накопичення вже утворених знань, міркувань, тезисів тощо. Для розкодування закладеної інформації, тим не менш, необхідний певний рівень знань та освіти.

Також зазначено, що мова може бути як індивідуальним феноменом, так і соціальним, належати певній групі мовців. Це твердження є суперечливим і стикається з питанням функцій мови, зокрема такої як передання інформації. Окрім того, мова не є статичною, незмінною, а еволюціонує разом з науковим прогресом. Також на мову має певний вплив реалії носіїв мови і їх світогляд, що знаходить своє відображення у мові і може не співпадати з реаліями людей з інших соціальних груп, звідки і виникає проблема лексики, що не має повних еквівалентів у певних мовах перекладу.

1.2. Переклад культурно забарвлених лексем. Поняття культури і феномен культури

Як уже було зазначено, перекладознавство – це міждисциплінарна наука, що є характерною рисою і мовознавства ХХ ст. М. Жук (2015) зазначає, що останнім часом відбувся активний розвиток, у зв'язку з розширенням меж

лінгвістичних досліджень, таких міждисциплінарних наук, як етнолінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика, лінгвокраїнознавство, лінгвокультурологія. Також науковиця акцентує увагу на тому, що вивченню і розгляду мови, як частини мислення, свідомості, національного менталітету, культури, носієм яких є конкретна мовна етнічна особистість, сприяла експансія лінгвістики у суміжні ділянки науки і, зокрема, толерантніше ставлення лінгвістів до використання інших наук (с. 302).

Культура – це мережа ідей, які об'єднують людей у способі мислення, поведінки, а також у колективних цінностях і набутих знаннях (Vänni, 2017, с. 20).

У кожній мові є слова на позначення понять і концептів, які не вважалися достатньо важливим у іншій культурі, щоб мати лексичне відображення, або ж такі поняття просто відсутні у житті і оточенні іншого народу. Причинами зазначеного явища можуть бути різні способи життя, традиції, вірування, історичний розвиток – що, одним словом, можна назвати культурою народів. Зокрема, можна віднайти розбіжності і на концептуальному рівні. Часто, різні мови називають одне і те ж поняття з різних точок зору, тож і класифікувати їх можуть по різному (Ghanim, 2017, с. 83).

Таким чином, будь-який текст розглядається лише у лінгвокультурному контексті, що, у свою чергу, зумовило виникнення такого поняття, як “культурема”. Однозначного визначення зазначеного терміну досі не сформовано, проте є декілька існуючих варіантів. Також можна зустріти суміжний термін, як “лігвокультурема” (Ходцева, 2015, с. 79). Згідно з М. Жук (2015), Крістіан Норд, член Європейського товариства перекладознавства, наводить визначення культуреми, як соціального феномену конкретної культури, який, згідно з думкою членів цієї культури, є для них притаманним, і, якщо порівнювати з іншою культурою, чи певним соціальним феноменом іншої культури, то стає очевидним, що він є характерною особливістю саме першої культури (с. 303).

Існує більш загально сформоване визначення культурами, як явища, що присутнє не лише у суто лінгвістичному контексті. Згідно з Л. Є. Запорожцевою (2012), культура – це "багатовимірна, ціннісно-нормативна цілісність, що семантично локалізована і разом з тим сполучається з безліччю культурних центрів" (с. 63). Науковиця також зазначає, що культура є універсалією, яка поєднує у собі конкретно-загальні риси і унікальні (Запорожцева, 2012, с. 63). У лінгвістичному ж контексті, є ще одне визначення, що сформоване М. Жук (2015), з урахуванням певних функцій представленого явища, де культура – це : "семіотичні одиниці, які вміщують ідеї культурного характеру" (с. 303). Культура прикрашають текст і, що не менш важливо, навколо них можливо побудувати дискурси, які поєднуються з аргументативними елементами (Жук, 2015, с. 303).

До мотивів виникнення культурем відносять як такі давні явища, як міфи чи фразеологізми, так і більш конкретні і сучасні реалії, серед них: політичні персони, актори, письменники, кіногерої, телегерої, популярні пісні, мода, твори мистецтва тощо. М. Жук (2015) акцентує увагу на тому, що, потенційно, культуремою є будь-яка символічна річ, що набула особливої актуальності у мові і виступає "розмінною монетою" серед носіїв певної мови у їх спілкуванні – як усному, так і письмовому (с. 303). Проте саме з фразеологізмами точно не визначено чи їх виникнення було вмотивоване певними культурами чи навпаки. Деякі науковці вважають, що логічно, якби фразеологізми походили з культурем, проте причинно-наслідковий зв'язок не завжди такий очевидний. Трапляються випадки, коли фразеологічний зворот, навпаки, є основою для культури (Жук, 2015, с. 303).

Саме визначення чи є певний предмет чи об'єкт у мові культуремою ускладнюється тим, що іноді залежить від розбіжностей у особистому розумінні і визначенні чи є слово або фраза специфічною для певної культури, чи ні, що продиктовано різним культурним та соціальним підґрунтям. Особливо це стосується віку та освіти (Vänni, 2017, с. 10).

Таким чином, культурами не є сталим явищем, а постійно доповнюються та, у деяких випадках, можуть змінювати своє значення зі зміною соціокультурного чи історичного контексту. Не визначено, чи саме культурами вмотивовують різноманітність значень, чи є вмотивованими різноманітностями культур. Така сторона питання є суміжною з темою гіпотези лінгвістичної відносності та лінгвістичного детермінізму, де мова і культура так само визначаються, як невід'ємні дві сторони однієї монети, що, у свою чергу, майже унеможлиблює визначення першочерговості одного з зазначених явищ перед іншим.

Зокрема, до культурем також відносять побутові поняття, які завжди маркують певний контекст, зокрема: час, місце, історичний контекст та, іноді, соціальний. У такому значенні “культурних послань” чи “реалій” культурами також визначаються, як об'єкти, що є визначною частиною культурного надбання соціуму, як такого, і які мають вплив на сприйняття конкретних осіб, які асоціюються з ними (Santamaria, 2010, с. 516).

У якості прикладу наведений епізод і певні реалії з американського телешоу, де розглядається візок з покупками одного з чоловіків, серед них: пігулки "Midol", пластирі для мозолів та відсутність краватки. Перша реалія наштовхує потенційного глядача та інших персонажів епізоду на думку про те, що чоловік не самотній, оскільки для американського глядача це відомий бренд менструальних пігулок, у той час, як глядачам з інших країн ця реалія не буде розкодована, і не матиме ніякого сенсу. Друга реалія втілена для того, аби персонажі могли зробити висновок, що чоловік, до того ж, живе з кимось більш поважного віку, що є не такою вузькоспрямованою культуремою, як перший приклад, проте також може бути не зрозумілим для сприймачів з інших культур. Останній приклад містить посилання на адвокатів, а саме на те, що відсутність офіційного стилю одягу означає не приналежність чоловіка до сфери юрисдикції (Santamaria, 2010, с. 517). Таким чином, через декілька матеріальних реалій, а саме їхній контекст, створюється портрет персонажа, який може бути не

зрозумілим, у випадку не приналежності потенційного сприймача до конкретної культури.

Деякі назви є більш інтернаціональними, і не вимагають жодних пояснень так само, як можуть і не нести жодного додаткового контексту. Так, такі міжнародні власні назви, як "Голівуд", "Hollywood", батончик "Twix" або "Toblerone" не мають необхідності у перекладі чи додатковому поясненні, тож перекладач може вдовольнитися простим запозиченням (Ghanim, 2017, с. 91).

Залежно від так званої "дистанції" між культурами, культурами будуть зрозумілі сприймачеві перекладу більшою чи меншою мірою (Santamaria, 2010, с. 519). Переклад виходить далеко за межі "перемикання кодів", і завжди включає у себе баталію та\або перемовини між цільовою та вихідною культурами (Shih, 2010). Саме когнітивне оточення допомагає зрозуміти вкладений контекст (Santamaria, 2010, с. 520).

У художній літературі автори вкладають подібні культурні посилання навмисне, з метою формування певного портрету персонажа чи місця та часу подій. Автори слідкують за тим, аби потенційний сприймач міг зрозуміти матеріал, на який посилається твір, та отримати відповідну емоційну асоціацію через згадані посилання. Саме тому, опускати культурами при перекладі вважається помилкою зі сторони перекладача (Santamaria, 2010, с. 522). Т. О. Анохіна (2013) зазначає, що лакуна може опускатися (що вважатиметься помилкою перекладу), або компенсуватися (через розширене тлумачення), і, зокрема, виникає лише під час перенесення певного явища з однієї культури і мови в іншу (с. 89).

У випадках, коли відтворити ідеологічну категоризацію неможливо з причини великої дистанції між цільовою та вихідною культурами, перекладач має право втрутитися у текст і пристосувати соціальне оточення персонажа таким чином, щоб цільова аудиторія отримала враження, відповідне враженню висхідної аудиторії від тексту оригіналу (Santamaria, 2010, с. 522).

Проте, не завжди культурами мають глибоке сюжетне значення у конкретному художньому творі. У більшості випадків культурами позначають побутові особливості конкретної культури. Наприклад, французьке слово "круассан" відноситься до розповсюджених культурем, відомих і зрозумілих майже будь-якій аудиторії, а тому, відповідно, існує і декілька способів його перекладу, з використанням різних перекладацьких трансформацій. Зокрема, англійське слово, яке етимологічно прийшло з французької мови *croissant*, або його дефініція англійською мовою "a piece of bread shaped in a curve usually eaten for breakfast", можливо перекласти різними способами, наприклад: "croissant → не перекладаємо, вилучаємо культурему (лакунарний елемент) з тексту (опущення/deletion); *croissant* → перекладаємо, як "рогалик" (еквівалентна заміна); *croissant* → круассан (транслітерація); *croissant* → *croissant*, або солодкий хлібний виріб зі хрусткого тіста, який подається на сніданок до кави (дефінітне представлення уявлення з наївної картини світу); *croissant* → *croissant*, з середньофранцузької "crescent" напівмісяць, походить з латини "crescere", вперше зафіксовано в 1875 (коментар наукової картини світу)" (Анохіна, 2013, с. 89).

Так, деякі культурами можна опускати, якщо йдеться про пояснення відтінку їх значення, проте деякі – необхідно перекладати. Наприклад, слова "مخلوع" та "الرئيس المخلوع" неможливо випустити з контексту, оскільки перше може означати "вигнаний, скинутий", а друге означає конкретно президента, владу якого було скинуто, тож подібний відтінок є суттєвим для загального розуміння тексту (Ghanim, 2017, с. 90). Водночас, як "المفدى", що вживається при зверненні до еміра, хоча має одне зі значень "спаситель" та "جلالة الملك المفدى", що є формою звернення до короля і дослівно перекладається, як "Його Величність Король Спаситель", то у цьому випадку, при перекладі, слово "Спаситель" доречніше було б опустити (Ghanim, 2017, с. 91).

Вибір перекладацької стратегії, а саме конкретних перекладацьких трансформацій не є особистим чи випадковим вибором перекладача. З точки

зору функціонування, вибір стратегії продиктований конкретною метою і функцією, як предмету, так і тексту у цілому. З точки зору полісистем, вибір продиктований статусом тексту, що перекладається, у літературній системі. З точки зору культури, вибір зумовлений конфліктами, що можуть існувати між вихідною на цільовою культурами. Існує також питання ідеологій, а саме те, що вищезазначений вибір продиктований ідеологією власне перекладача, яка, у свою чергу, зумовлена авторитетними органами, як видавництва, інституції, клієнти та уряди, які, безпосередньо чи побічно можуть представляти різні ідеологічні позиції (Shih, 2010).

Саме культурно забарвлені лексеми унеможливають створення "ідеального" перекладу (Vänni, 2017, с. 11). На переклад завжди впливають наступні чинники: мета перекладу, цільова аудиторія і мова, вид перекладу, статус перекладеного тексту (Shih, 2010). Володимир Івір, Горватський лінгвіст, звертав увагу на важливість розуміння загальної мети тексту, яка відображається на численних комунікативних функціях та деяких інших параметрах, оскільки вибір правильної стратегії перекладу буде сильно залежати від зазначеного фактору, що лише підкреслює його важливість (Ghanim, 2017, с. 90).

Перекладач обирає функціонально найбільш прийнятну стратегію, яка також відповідатиме вимогам клієнта, а не лише буде максимально еквівалентною оригіналу, зокрема з огляду на аудиторію, а саме її історичний та соціокультурний контекст (Shih, 2010). Окрім того, як уже було зазначено, на вибір перекладацької стратегії, а саме те, що слід опустити або де необхідно додати пояснення, які обрати синоніми, як саме їх розмістити, завжди впливає культура, біографія та ідеологія власне перекладача (Shih, 2010).

Згідно з Критичним дискурс-аналізом (CDA), переклад і власне видання тексту відбуваються у конкретному соціокультурному контексті. Таким чином, на мову впливає соціальний контекст, і, зокрема, вона використовується для зміни зазначеного соціального контексту та відносин між учасниками. Зокрема, процес перекладу відбувається у специфічних соціокультурних умовах і

визначається метою перекладу, вимогами офіційного представника, цільовою аудиторією, жанром та соціокультурним і лінгвістичним підґрунтям та досвідом власне перекладача (Reza Mobashshernia, 2015, с. 530).

Перед тим, як почати перекладати будь-який текст, перекладач або перекладачка мають розуміти жанр тексту, оскільки це впливатиме на оформлення у відповідному стилі, з уживанням відповідних лексем і термінів (Ghanim, 2017, с. 90). Професор британського університету Лідс (University of Leeds) Джеймс Діккінс, вбачає п'ять основних жанрів тексту: літературний, релігійний, філософський, емпіричний, тексти з метою впливу та, іноді, змішані жанри (Ghanim, 2017, с. 90).

Зазначена взаємодія зумовлена суспільними обставинами, де послідовність жанрів є систематичною. Система жанрів, і, власне, серія жанрів, що регулює соціальну активність, як поняття, має особливе значення для аналізу і вивчення комунікації у цілому, оскільки особлива увага приділена тому, як саме комуніканти вживають послідовності певних комунікативних дій задля координації своєї діяльності у часі і просторі (І.В. Корнейко, 2014, с. 47).

1.2.1 Переклад культурно забарвлених лексем у рамках розуміння і передачі алюзій. Поняття "форенізації" та "доместикації"

Ще один важливий аспект при перекладі – алюзії. Алюзії – це вид культурем, які додають текст усередині тексту, це вид інтертекстуальних відносин (Vänni, 2017, с. 11). За визначенням І. Арнольда, алюзія – "прийом вживання якого-небудь імені чи назви, що натякають на відомий літературний або історико-культурний факт", – це стилістична фігура референційного характеру, що спирається на екстралінгвістичні пресупозиції мовця і слухача, автора і читача, на історико-культурний компонент їх фонових знань. Індикаторами алюзивного процесу можуть слугувати слово, словосполучення, висловлювання. Класифікація алюзій може ґрунтуватися на таких критеріях, як: 1) джерело алюзії (літературні, біблійні, міфологічні, історичні, побутові); 2)

ступінь відомості алюзивного факту; 3) наявність або відсутність національного забарвлення" (цит. за: Бурковська, 2008, с. 187).

Не існує єдиної точки зору щодо ідентифікації стилістичного прийому алюзії. Спільним для всіх дослідників і існуючих визначень є інтерпретація алюзії, як непрямого посилання на який-небудь факт (особу чи подію), який вважається відомим та, зокрема, орієнтація на те, що реципієнту буде відомий зазначений факт (Бурковська, 2008, с. 187). Загалом, алюзія розглядається, як інтертекстуальні відносини, а саме, як існування у тексті елементів, що вказують на інші тексти, історичні події, культурні та біографічні факти (Бурковська, 2008, с. 187).

Знання фольклору певного народу, його міфології, обмежені межами лише конкретної культури, через що процес повного декодування авторського послання вважається досить складним для широкого кола читачів, що не належать до цієї культури (Бурковська, 2008, с. 188), що, у свою чергу, створює окрему проблему для перекладача, оскільки, на відміну від цитат, алюзії не завжди є очевидними у тексті, а, проте, мають бути передані у висхідному, перекладеному тексті і зрозумілі або ж, принаймні, пояснені читачеві іншої культури.

"Під час відтворення алюзивного тексту іншою мовою перекладач перш за все повинен взяти до уваги мету автора оригіналу, визначити соціальнокультурну і вікову приналежність цільової аудиторії, урахувати мовні та етнічні риси майбутніх адресатів, виявити особливості сприйняття оригінального тексту і тільки тоді створити текст перекладу, який би сприймався носіями іншої культурної спільноти максимально наближено до сприйняття оригіналу носіями вихідної культури. Саме тому з метою запобігання значних змістових втрат перекладачі все частіше вдаються до роз'яснювальних коментарів до художніх текстів" (Бурковська, 2008, с. 188).

"Прозорі" алюзії, тобто такі, що належать до універсальної енциклопедії, входять до спільного інтертекстуального простору як читача оригіналу, так і

читача перекладу, доцільно передавати шляхом цитування канонічного перекладу, що функціонує в культурі-реципієнті, або, якщо алюзія належить до текстів національної літератури і культури-реципієнта, – шляхом відтворення відповідника безпосередньо із використаного джерела. Приховані алюзії, що належать до національних та індивідуальних знань, доцільно перекладати так: – шляхом точного відтворення лексичного матеріалу з коментарем; – шляхом підбору функціонального аналога в культурі-реципієнті; – шляхом експлікації змісту алюзивних одиниць" (Бурковська, 2008, с. 190).

Перекладений текст може включати у себе не тільки соціальні та політичні відносини між націями, але також і стереотипи, які поділяє певна культура. Перекладач не відокремлений від впливу навколишнього світу. Спосіб, у який перекладається текст залежить безпосередньо від міжнародних відносин (Vänni, 2017, с. 21).

Перекладач сам також здійснює переклад від впливом власної ідеології (Shih, 2010). Так, наприклад, було розглянуто переклад Корану, священного для Ісламу і мусульман тексту, здійснений двома перекладачами з різною ідеологією. Мухаммад Мармадук Піктол – британський дослідник, мусульманин, майже три роки подорожував Сирією, Палестиною та Єгиптом, досліджував арабську мову та культуру зазначених трьох країн. Його переклад Корану "The Meaning of the Glorious Koran" було здійснено в Індії у 1930 році. Другий перекладач – Артур Джон Арберрі, поважний британський сходознавець, не мусульманин, вивчав арабську, перську та ісламську культури. Він був завідуючим кафедри класичної літератури Каїрського університету у Єгипті, а з 1947 по 1969 року був професором арабської мови у Кембриджі; у цей період і було опубліковано його переклад Корану "The Koran Interpreted" 1955 року (Reza Mobashshernia, 2015, с. 530).

Дослідження з порівняння зазначених двох перекладів було сфокусоване саме на виборі перекладачами перекладацьких стратегій з метою визначення чи були їх ідеологічні переконання відображені і представлені у перекладах.

Оскільки, кожен перекладач вважається медіатором між культурами, аналіз був проведений з огляду на індивідуальне розуміння кожним окремим перекладачем оригінального тексту і його контекстів, а також на їх вибори на текстуальному, прагматичному та семантичному рівнях. Визначено, що дійсно, переклад контекстів відрізнявся і мав вплив особистих лінгвістичних, культурних та ідеологічних характеристик кожного перекладача (Reza Mobashshernia, 2015, с. 530).

Дійсно, перекладачі грають велику роль у процесі перекладу, і їх переклади одного і того самого тексту до певної міри відображають їх власні певні розбіжності у соціальних чи культурних контекстах (Reza Mobashshernia, 2015, с. 531).

Зокрема, політичний устрій країни впливає на мову перекладу. Так, наприклад, під час французької окупації Єгипту (1798-1801 рр.), переклади арабською мовою були важливим інструментом у руках окупаційної влади. Як результат, при перекладі арабських текстів цього періоду французькою мовою, були навмисне підсилені культурні та мовні розбіжності між культурами. Парадоксально, французькі версії сформовані максимально "науково", оскільки були перекладені дослівно, за допомогою найпростіших виразів та з цілими сторінками додатків, коментарів та глосаріїв (Dai, 2016, с. 504).

Схожа ситуація була статистично відмічена у Тайвані, при перекладі західної літератури до і після 2000 року, де до зазначеного року, найчастіше уживаною перекладацькою стратегією було додавання коментарів, а після 2000 року – використання культурної субституції (Shih, 2010).

З ідеологічної точки зору, перекладацькі стратегії можна поділити на дві групи: "форенізація" та "доместикація" (або ж "адаптація"), згідно з Л. Венуті, американським перекладачем та теоретиком перекладу. «Доместикація» найчастіше вживана для адаптації культурного контексту чи специфічної національно-зabarвленої лексики, у той час, як "форенізація" – для збереження

оригінального культурного контексту, що стосується оточення, імен тощо (Dai, 2016, с. 504).

У своїй праці "The Translator's Invisibility" 1955 року, Л. Венуті критикував ідею "невидимого перекладу і невидимого перекладача" або ж заглушування елементів іншої культури у перекладі. Він стверджував, що головне завдання перекладу – це передати текст якнайближче до культури реципієнта, хоча у цьому він вбачає ризик "доместикації" цілого тексту, коли культура оригіналу повністю зникає (Vänni, 2017, с. 27).

Зазвичай, аспекти домінуючої культури більше виокремлюються, на відміну від менш превалюючої культури. Теорія "доместикації" і "форенізації" тісно пов'язана з розумінням підходу до перекладу, як орієнтованого на оригінал і, як на цільову аудиторію, оскільки зазначена теорія сконцентрована на відносинах між оригінальною та висхідною культурами (Vänni, 2017, с. 26).

При обмеженому використанні, "форенізація" може привнести до висхідного тексту нові культурні елементи, проте, при навмисному надмірному використанні, або дослівному перекладі, та ж сама перекладацька стратегія зробить текст важким для прочитання, що відлякне читачів (Dai, 2016, с. 505).

Тож, згідно з дослідженнями, важливо аналізувати текст оригіналу і перекладений текст, враховуючи конкретні контексти оригіналу і висхідної культури, не зважаючи на усний чи письмовий, художній чи практичний переклад. Неможливо технічно оцінювати текст, не враховуючи його контексту (Dai, 2016, с. 505). Важливо враховувати динамічний контекст, мови, культури, макро- та мікро- контекст тексту одночасно (Dai, 2016, с. 506).

Ще один важливий фактор при перекладі тексту, на який слід звертати увагу – висхідна аудиторія, оскільки це також впливатиме на вибір перекладацької стратегії. Так, в арабській мові місцевою традиційно розповсюдженою їжею може бути "كيسة" або "منسف" (традиційна їжа Йорданії та Саудівської Аравії, що складається з м'яса та рису), що, при виборі стратегії

"доместикації" англійською можна було б передати, як "fish and chips" або, італійською – "pizza" (Ghanim, 2017, с. 91).

Так само, при перекладі таких термінів, як "Комп'ютерна томографія", "МРТ" та "Мамографія" для тексту, цільова аудиторія якого – люди з медичною освітою, то пояснення зазначених термінів не є необхідним, проте, якщо текст призначений для не професійної аудиторії, то необхідно додати примітку чи певне роз'яснення (Ghanim, 2017, с. 91).

Мона Бейкер, професорка з перекладознавства і голова центру з перекладу і міжкультурних наук "Centre for Translation and Intercultural Studies" Манчестерського університету, Англія, вважає, що лексику певної мови можна порівняти з національними костюмами, оскільки вони є унікальним результатом конкретної культури. Культура, як така, з часом створює глибший поняттєвий рівень для одних і тих же слів, для перекладу і розуміння яких самих лінгвістичних навичок не достатньо (Ghanim, 2017, с. 82).

Більше того, арабська мова генетично відрізняється від англійської та української. Особливо це помітно при перекладі ідіом, певних словосполучень, сталих виразів тощо, що мають певні культурні алюзії (Ghanim, 2017, с. 82). Складним завданням є самий по собі переклад, навіть між генетично близькими культурами та мовами, не кажучи вже про віддалені (Thawabteh, 2008, с. 3).

Таким чином, дослідженнями підтверджено, що еквівалентний переклад ускладнюється при великій "дистанції" між культурами висхідного тексту і тексту оригіналу, що, у свою чергу, вимагає більшу кількість певних перекладацьких трансформацій і конкретних перекладацьких стратегій. Двома найпоширенішими стратегіями є "форенізація" та "доместикація". При першій стратегії, елементи культури оригіналу залишаються максимально автентичними, а у другому випадку, відповідно, навпаки.

Проте, також зазначено, що задля досягнення максимально еквівалентного перекладу, важливо звертати увагу на когерентність тексту, що стосується: історичного періоду написання тексту, часу, відображеного власне у

тексті, біографії автора, мети автора, читацької аудиторії, яка може відрізнятися для тексту оригіналу та перекладеного тексту тощо. Численними дослідженнями підтверджено, що зазначені елементи впливатимуть на вибір перекладацької стратегії, так само, як і досвід власне перекладача, з точки зору не лише його професіоналізму, але і власного життєвого досвіду.

1.3. Теоретичні засади класифікації існуючих перекладацьких трансформацій у рамках перекладу художніх текстів

Перекладацькі трансформації є невід'ємною частиною перекладацької стратегії, різної для кожного окремого тексту, навіть у рамках одного жанру, стилістики чи обсягу. В. А. Лобода (2019) зазначає, що перекладацькі трансформації відіграють велику роль у досягненні адекватності і еквівалентності перекладу, оскільки саме вони забезпечують успішну міжкультурну комунікацію у сучасному глобалізованому суспільстві (с. 74).

У рамках представленої дослідження, мова йтиме лише про перекладацькі трансформації при перекладі художніх текстів. Ю. О. Бегма (2016) акцентує увагу на тому, що під час відтворення художнього тексту іноземною мовою, перекладач орієнтується на міжмовну комунікацію, і таким чином створює переклад, який зможе повністю відобразити літературну особливість і емоційно-естетичну цінність тексту оригіналу (с. 8).

Звісно, не завжди при перекладі необхідне використання перекладацьких трансформацій. Так, наприклад, переклад термінів у більшості випадків вимагає конкретного сталого відповідника, що вже існує в обох мовах. А. А. Калита (2018) відзначає, що основним прийомом для перекладу терміну є віднайдення лексичного еквівалента, де еквівалент – це постійна лексична відповідність, яка повністю співпадає із значенням слова у іншій мові. Терміни, які уже мають сталі еквіваленти у парі мов, відіграють окрему роль при перекладі науково-

технічних текстів, серед них: network (мережа), input (ввід), output (вивід), memory capacity (ємність пам'яті), hard disk (жорсткий диск) (с. 318).

Саме у художніх перекладах перекладацькі трансформації використовуються у найбільш широкому спектрі, оскільки необхідність відтворення максимально еквівалентного тексту перекладу у даному випадку є найбільш ускладненою, зважаючи на усі фактори, наведені у попередньому пункті. Під час відтворення художнього тексту іншої мови, перекладач створює копію висхідного тексту, тобто відтворює тексту оригіналу еквівалентним текстом мовою перекладу. Таким чином, постає питання ступені рівнозначності таких текстів. Важливо також зазначити, що перекладений текст має максимально відображати психологічний і естетичний ефекти тексту оригіналу і саме для збереження цих складових висхідного тексту у тексті перекладу, необхідно вдаватися до перекладацьких трансформацій комплексного характеру (Бегма, 2016, с. 8).

Зокрема, переклад художніх текстів у більшості випадків спонукає до використання змішаних чи комплексних перекладацьких трансформацій, з метою якнайдетальнішого відтворення оригіналу. Також варто зазначити, що саме використання комплексних перекладацьких трансформацій дозволяє максимально передати у перекладі ідентичність авторської думки, збільшити діапазон еквівалентної і адекватної заміни тексту оригіналу текстом перекладу, а також підвищити об'єктивність самого процесу перекладу і перекладацької стратегії (Бегма, 2016, с. 8).

Існує декілька визначень поняття перекладацької трансформації, так само, як і різна їх класифікація. Наприклад, В. А. Лобода (2019) наводить визначення за О. Швейцером, де трансформація – це відношення між висхідним та кінцевим мовним виразом і, зокрема, заміна однієї форми вираження іншою під час перекладу (цит. за: Лобода, 2019, с. 72). Схоже визначення запропоноване і Л. Латишевим, де трансформація – це саме спосіб перекладу, якому притаманний

відхід від семантико-структурного паралелізму між текстами оригіналу і перекладу (цит. за: Лобода, 2019, с. 72).

Щодо класифікації перекладацьких трансформацій, то, так само, їх існує безліч, тому у представленій роботі наведені лише деякі їх приклади. Так, В. Комісаров виокремлює наступні види трансформацій:

1. Лексичні: транскрипція та транслітерація, калькування, лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція).

2. Граматичні, серед яких: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), граматичні заміни (заміни форм слова, частин мови, членів речення), членування і об'єднання речень.

3. Комплексні (лексико-граматичні), серед яких: експлікація (описовий переклад), антонімічний переклад та компенсація, а також технічні прийоми перекладу: додавання, переміщення та опущення (цит. за: Лобода, 2019, с. 73). Також іноді у комплексні перекладацькі трансформації додають трансформації, зазначені вище, як частини окремих груп, граматичної та лексичної, серед них: генералізація, конкретизація, прийом лексичні додавання, перестановка членів речення, членування речення, заміна частин мови тощо (Калита, 2018, с. 320).

Інша класифікація була розроблена канадськими лінгвістами Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне, з огляду на методологічну мету. Вони визначили три рівні відтворення тексту: лексичний, морфолого-синтаксичний і рівень повідомлення. Зазначені науковці також класифікували процедури, як: 1) прямі, до яких належать техніки запозичення, калькування і дослівного перекладу, і 2) непрямі, до яких належать транспозиція (заміна форми слова), модуляція, еквіваленція (наприклад, заміна ідіоми), адаптація (використання виразу, який буде зрозуміліший носію мови перекладу). Дослідники також виділяють такі прийоми: компенсація, експлікація, імплікація, генералізація, конкретизація та інші (цит. за: Лобода, 2019, с. 73).

Якщо дотримуватися класифікації В. Комісарова, то слід розглянути детальніше, що представляє собою кожна конкретна група. Першою зазначеною

групою є лексичні трансформації, що зумовлені неспівпадінням обсягу значень у мові оригіналу і мові перекладу. Наприклад: He just wasn't right for schools. – Просто він не створений для школи (Лобода, 2019, с. 74). Тобто, у наведеному прикладі, слово "right" не перекладається, як "правильний", а скоріше за допомогою відповідника, враховуючи заданий контекст.

Один із способів передання культурем іншою мовою – запозичення. У перекладі, культурні запозичення – це запозичення певних слів з мови оригіналу, культурний контекст яких просто не існує у мові перекладу (Ghanim, 2017, с. 84). Відомо, що мови постійно розвиваються та збільшують свій словниковий запас, що відбувається безпосередньо через запозичення з інших мов. Так, наприклад, арабська мова запозичила такі слова, як інтернет "إِنْتَرْنِتْ", стратегія "إِسْتِرَاتِيْجِيَّةٌ" або "سِيْرَاتِيْجِيَّةٌ", карбонат "كَرْبُوْنَاْتْ" та вірус "فِيْرُوْسٌ" з англійської мови. Водночас, з арабської мови до інших мов світу запозичені такі слова і терміни, як алгебра "عِلْمُ الْجَبْرِ وَالْمُقَابَلَةِ", Коран "أَقْرَأَنْ", сафарі "رِحْلَةُ سَفَارِي" тощо (Ghanim, 2017, с. 85).

Задля створення запозичення використовуються власне лексичні перекладацькі трансформації, серед них: транслітерація (передача лексем однієї мови буквами іншої не враховуючи особливостей вимови, наприклад: Java language – мова програмування Джава, Braille keyboard – клавіатура Брайля) (Калита, 2018, с. 319), транскрипція (передача лексем і звуків однієї мови системою спеціальних знаків іншої мови так, як вони звучать мовою оригіналу, наприклад: design – дизайн, blog – блог, website – вебсайт, display – дисплей) (Калита, 2018, с. 319) та калькування (дослівний переклад частин, який можна здійснювати тоді, коли воно не порушує правил уживання і сполучуваності слів в українській мові, наприклад: заливка – flooding, буферизація – buffering, закладка – bookmark, Новий Південний Уельс – New South Wales) (Калита, 2018, с. 319).

Серед прикладів калькування в арабській мові є такий політичний термін, як "the corridors of power" "коридори влади", що арабською звучить, як "دهاليز"

"السلطة", тож перекладений без будь-яких змін. За схожим принципом перекладений і термін "переробка" "recycling" "переробка" "إعادة تدوير" (Ghanim, 2017, с. 85). Також існують переклади певних сталих виразів та назв через калькування, серед них «Звіяні вітром» – «ذهب مع الريح», «чорний ринок» – «السوق السوداء», «холодна війна» – «الحرب الباردة» тощо. Іноді, як приклад калькування в арабській мові наводять навіть певні фразеологізми з лексичною заміною: "like father like son" – "مثل الأب مثل الأبن" (повна калька) або з певною заміною "هذا الشبل من ذاك الأسد" (дослівно: "це левеня від того лева", що те ж саме, що "яблуко від яблуні" в українських фразеологізмах); "Add fuel to the fire" – "صب الزيت على النار" (повне калькування) або "زاد الطين بلة" (дослівно: "додай вологи до бруду", український аналог: "підливати масло у вогонь"); "Diamond cuts diamond" – "لايفل الحديد إلا الحديد" (повне калькування: "залізо кує залізо") (Ghanim, 2017, с. 85).

Серед інших лексичних перекладацьких трансформацій: культурна субституція та власне словотвір. Культурна субституція – це віднайдення найбільш еквівалентного варіанту перекладу певного концепту або організації, що існує у культурі оригіналу, мовою перекладу. Наприклад, англomовне поняття "фунт", як міри ваги, арабською все ж іноді передається кілограмами "كيلوغرام", тож і українською це може звучати, як, наприклад "приблизно два кілограми м'яса" (Ghanim, 2017, с. 86). І навпаки, наприклад, арабською ім'я "طاش ما طاش" для англomовного чи українського читача не матиме ніякого сенсу, хоча для культури оригіналу це відомий комедіант з Саудівської Аравії. Таким чином, необхідно знайти певний культурний еквівалент, як одна із можливих перекладацьких стратегій. Англійською, як приклад, це може бути "містер Бін" (Ghanim, 2017, с. 87).

Транслітерація або транскрипція застосовується перекладачами, коли комунікативна ситуація вимагає визначення чи дослівного перекладу, тож запозичення є неможливим соціокультурно, а субституція – комунікативно.

Наприклад, слово "телефон" "تلفون", "гелікоптер" "هليكوبتر" та "радіо" "راديو" стали частиною арабської мови саме через словотвір (Ghanim, 2017, с. 87).

Наступна згадана група представленої до розгляду класифікації – граматичні трансформації, що зазвичай полягають у перебудові структури речення відповідно до норм мови перекладу. В. А. Лобода (2019) зазначає, що однією з наживаніших граматичних трансформацій вважається заміна іменників дієсловами, що зумовлене гнучкістю і багатством дієслівної системи української мови. Наприклад: *Julia's got this brave smile* – Джулія вміє дуже хоробро посміхатися (с. 74). У наведеному прикладі іменник "smile" замінений на дієслово "посміхатися", що створює більшу відповідність мові перекладу, ніж "У неї завжди була смілива посмішка", що трохи спотворює контекст. "Зокрема, поширеним видом граматичних трансформацій є членування речення в мові перекладу, що ілюструє поданий приклад: *I felt sick, old and cold.* – Я відчував себе хворим і старим. Мені було холодно" (Лобода, 2019, с. 74).

Остання група – комплексні перекладацькі трансформації, що, згідно з назвою, поєднують у собі лексичні і граматичні трансформації. Згідно з В. А. Лободою (2019), комплексна перекладацька трансформація – це процес переходу одиниць оригіналу в одиниці перекладу. Внаслідок такого процесу відбувається часткове або повне перетворення речення чи його частин із використанням кількох простих перекладацьких трансформацій. Наприклад: *Julia's an ace liar. She's applied to do law at university and she's got several offers of places already.* – *Джулія просто віртуозно вміє брехати і викручуватися. Вона подала документи на юридичний факультет, і їй вже запропонували кілька місць у різних університетах*" (с. 74). Тут продемонстрована граматична трансформація у першому реченні, де "ace liar" перекладено не іменником, а дієсловом у вигляді "просто віртуозно вміє брехати і викручуватися", також ми маємо прийом "додавання" на прикладі дієслова "applied" – "подала документи".

Саме комплексні перекладацькі трансформації, здебільшого, зустрічаються найчастіше. Це зумовлене тим, що, власне, поєднання простих

перекладацьких трансформацій допомагає досягти кращого та більш виразного ефекту у перекладі, а також зберегти адекватність і еквівалентність оригіналу (Лобода, 2019, с. 74). Ю. О. Бегма (2016) згадує про літературознавця Н. М. Любимова, який зазначає, що художній переклад – це, перш за все, мистецтво (це стосується, як поетичного, так і прозаїчного художнього перекладу), а мистецтво, у свою чергу – це плід творчості. Творчість же несумісна з буквалізмом., і саме тому, під час перекладу художнього тексту, перекладач змушений весь час вживати певні перекладацькі трансформації, і серед них, комплексні, які доволі часто супроводжуються вищезгаданими прийомами перекладу. Завдяки вживанню саме цих трансформацій максимально адекватно відтворюється зміст оригінального художнього твору. Так, читач може зрозуміти і пропустити через свій досвід і свідомість думки і настрої автора, а також правильно сприйняти його стиль систему в усій її своєрідності (с. 9).

Одна із основних комплексних перекладацьких трансформацій – це описовий переклад, надання пояснення терміну або поняттю, якого не існує у мові перекладу (Ghanim, 2017, с. 85). Дійсно, деякі слова є проблемними при перекладі, що стосується передання безпосередньо їх першочергового значення мовою перекладу, саме для подолання зазначеної складності і використовується описовий переклад.

Так, наприклад, таких понять, як "подружка нареченої", "дружка" та "хрещення" не існує в Ісламі. Таким чином, при перекладі для мусульман, як цільової аудиторії, необхідно надати визначення зазначеним поняттям. Враховуючи вищезгаданий контекст, "подружки нареченої" арабською звучить, як "إشيبيات العروس", що означає учасниць дівич вечору, а саме молодих дівчат, що є близькими подругами нареченої. Так само, якщо читацька аудиторія є не мусульманами, то такий арабський термін, як "صلاة الاستخارة" вимагатиме пояснень, а саме, що подібна молитва – це особливий вид молитов у Ісламі, де у Аллаха питають настанов, щоб зробити правильний вибір у чомусь (Ghanim, 2017, с. 86).

Деякі сучасні терміни, що не стосуються певних культурних особливостей конкретного народу чи народів, також не мають точного перекладу з одної мови іншою. У той самий час, існує достатня кількість термінів без точного еквівалента, тож перекладач має вживати описовий метод перекладу, наприклад: (follow-up post – повідомлення або стаття (відповідь) в онлайновому форумі або дискусії, computer to plate – система прямого експонування на друковані форми, технологія СТР) (Калита, 2018, с. 318).

Також можливе створення примітки. Надається у кінці сторінки або тексту, проте за тими ж характеристиками, що і пояснення, хіба може бути більш деталізоване. Наприклад, в арабській культурі, кожному одруженому чоловіку дається ім'я, відповідно до імені його старшого сина, як "ابو حسن" "батько Хассана". Подібна культурна особливість має бути пояснена у примітці для того, щоб читач міг чітко її зрозуміти. Якщо ж подібна особливість ніяк не пояснюється, подібне перекладацьке рішення може створити проблематичне непорозуміння. Подібно, англійське "Opium drug" вимагає пояснень задля уточнення, що мається на увазі саме "ліки, зроблені з насіння маку; використовується, як знеболююче та снотворне" (Ghanim, 2017, с. 88).

Інші дві комплексні перекладацькі трансформації: компенсація та опущення. Компенсація використана у наступному прикладі: "I will go to Debenhams and Clarks" "سأذهب للتسوق", що перекладається, як "я піду за покупками". Проте, також можливо перекласти зазначене речення, як "احتاج ان" "ажаб іан", що перекладатиметься, як "мені потрібно сходити до магазину інструментів", де замінюється поняття DIY і фокус речення зміщений не до назви, а власне до функції зазначеного магазину (Ghanim, 2017, с. 88).

Опущення – це видалення слів, які не є влучними для культури перекладу або ж слів, що мовою перекладу не мають жодного сенсу. Наприклад, вираз "أطال جلالة الملك أطل الله في عمره" "хай продовжить Аллах його життя" у реченні "يزور اسبانيا" "Його Величність, хай продовжить Аллах його життя, відвідав Іспанію" може бути опущений, оскільки його доволі складно доречно

перекласти. Так само, звернення арабською мовою до вчителя, що використовується у якості прояви уваги "الاستاذ الدكتور علي المحترم" "поважний професор доктор Алі", неможливо влучно перекласти українською без застосування опущення (Ghanim, 2017, с. 87).

Таким чином, перекладацькі трансформації – важлива частина перекладацького процесу і перекладацької стратегії. Зазначений короткий розгляд деяких перекладацьких трансформацій наведено з метою подальшого детального розгляду художніх текстів і їх аналізу при перекладі з арабської мови українською та при перекладі арабською мовою іншомовних текстів, зокрема короткого порівняння вибору перекладацької стратегії в українській і арабській перекладацьких школах і культурах.

Висновки до Розділу 1

Переклад є міждисциплінарною наукою, тож його аналіз неможливий без урахування культури мови оригіналу і висхідного тексту. Зокрема, перекладач знаходиться під впливом власної культури і світогляду, що, у свою чергу, впливає на його вибір перекладацької стратегії та, власне, текстів, які будуть перекладені.

Культура і мова є взаємозумовленими, взаємозалежними та унікальними. Таким чином, створюється і унікальна лексика, що не має "ідеального" еквіваленту іншою мовою в іншій культурі. Культурими – це лексичне відображення унікальних культурних елементів конкретного народу чи народів, серед зазначеної лексики: персоналії, реалії, фразеологізми, пісні, мода, художні герої тощо. Зокрема, культурими не є сталим явищем, а постійно розвиваються. Саме існування національно-забарвленої лексики чи культурем унеможливило створення "ідеального перекладу".

Навіть при існуванні однакової культурими у двох різних народів і мовах, погляд на цей елемент культури може бути різним. Подібні відтінки створюють

контекст і інтертекстуальні та надтекстуальні лінки. Таким чином, розуміння значень є першочергово необхідним для створення еквівалентного художнього перекладу. Зокрема, важливо звертати увагу на мову (стиль автора), культурні і когнітивні реалії, алюзії тощо.

Перекладацька стратегія – це особистий вибір перекладача, зумовлений метою тексту, орієнтований аудиторією, функцією та жанром тексту тощо. Серед основних широкоохоплюючих стратегій: форенізація та доместикація або адаптація. Проте, незалежно від обраної стратегії, перекладач послуговатиметься певним перекладацьким трансформаціям, серед яких: граматичні, лексичні та комплексні. Таким чином, художній переклад вважається найскладнішим жанром перекладу саме з урахуванням усіх вищезазначених факторів, що, у свою чергу, створює безліч актуальних проблем перекладу.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ

2.1. Специфіка перекладу національно-забарвленої лексики у контексті різних культур

Згідно з даними "World Atlas", приблизно 420 млн людей розмовляє арабською мовою, яка також є п'ятою найбільш уживаною мовою у світі, після англійської, мандаринської, китайської, іспанської і хіндустані (Carchia, 2020). Загалом, лише одне написане слово арабською мовою має три значення, сім способів його прочитати і 12 тлумачень (Carchia, 2020).

Очевидно, вибір конкретного слова на позначення певного поняття, у більшості випадків, хоч і не в усіх, зумовлений певними культурними і історичними особливостями конкретної мови. Так, в арабській мові усна традиція довгий час переважала над письмовою. Зокрема, поезія вважалася найвищим ступенем оволодіння мовою, і певні поети возвеличувалися над "простими людьми". Звідси, ми маємо слово "شعر" "поезія", що першочергово мало значення "знання, відати, чаклунство", а "شاعر" "поет" мав відтінок значення "той, хто знає або відчуває те, чого не знають інші смертні" (Петрова, 2017, с. 12).

Іншим прикладом культурної особливості, відображеної у лексичному складі мови, є кількість синонімів. Наприклад, слово "життя" має три синоніми, кожен зі своїм відтінком: "حياة" – біологічне життя, "عيش" – безпосередньо соціальне життя, пов'язане колись з пошуком їжі, і ще один "عمر" – можна припустити, що пов'язаний власне з прожитими роками (Петрова, 2017, с. 12).

Арабський словник надає нам велику кількість варіантів різних морфологічних рядів. Така варіантність арабської мови напряму пов'язана з формуванням словника літературної арабської мови на базі різноплемінної лексики, яка має широкий спектр паралельних форм (Алимджанова). Таким чином, очевидно, що формування певних систем мови напряму пов'язано з її історичним і культурним минулим. Так, навіть розгалужена синонімічна система арабської мови має власне історично-культурне пояснення, а не лише пов'язане з риторикою тощо.

Задля вивчення подібного феномену і подальшого розгляду перекладацьких трансформацій і аналізу вибору конкретних перекладацьких трансформацій в українських і арабських перекладах, важливо розглянути і визначити методологію подібного дослідження.

Раніше уже було зазначено, що перекладознавство, як наука, включає у себе широкий спектр інших наук, без урахування яких розгляд перекладу є неповним. Задля розгляду заявленої теми представленої наукової роботи так само необхідне використання різносторонньої методології. Задля систематизації дослідження варто розглядати методи у рамках конкретних цілей: для аналізу перекладацьких трансформацій при перекладі художніх текстів арабської і української мов (з огляду на переклад власне національно-забарвленої лексики); для аналізу культурологічного походження широкого спектру синонімічних і не тільки національно забарвлених лексем арабської мови.

Розгляд розділено на зазначені дві групи саме з огляду взаємоважливого розуміння етимології певних феноменів, що були відображені у національно забарвленій лексиці, задля того аби максимально усвідомлено проводити аналіз вибору перекладачем конкретних еквівалентів іншої мови і можливості запропонувати інші варіанти, спираючись власне на розгляд історико-культурної етимології лексичного складу арабської мови.

Кожній мовній спільноті, зокрема процесу мовної діяльності, притаманна культурна специфіка. Сприйняття об'єкту викликає відповідну реакцію у мовця, з часом сформоване у поняття, тобто відбувається первинна категоризація або сегментація екстралінгвістичної діяльності (позамовної). Саме тут виникають значення, які зазвичай співпадають у різних культурах. Проте лише на наступному етапі, під час використання, помітна специфіка цих значень, обумовлені пізнавальною діяльністю, що призводить до вторинної сегментації екстралінгвістичної діяльності. Саме на цьому етапі помітна культурна специфіка, при порівнянні зазначених термінів у різних мовах (Панасюк, 2007, с. 51).

Згідно з Б. В. Дашидоржиевою (2020), уся різноманітність концепцій лакун має один спільний аспект – вирішення задачі теоретичного обґрунтування теорії, найбільш адекватного, з точки зору їх авторів, для вимог суспільства до лакуни (с. 104).

М. В. Яшина (2009) зазначає, що для вивчення і максимального розуміння національно-зabarвленої лексики необхідне застосування комплексного підходу до вивчення національно-зabarвленої лексики, оскільки лише це дозволяє розглянути такий складний механізм з різних точок зору і на різних рівнях. Носії соціокультурного компоненту, а саме елементи лексичного значення, можливо виокремити на мікро-рівні і, зокрема, виокремити їх місце серед інших семантичних складових та встановити їх взаємозв'язок. Задля вивчення культурно-маркованих лексичних одиниць не окремо, а у системі, зокрема у свідомості носіїв мови, необхідне використання декількох лінгвістичних способів дослідження на макро-рівні (с. 25).

Наразі міжмовна комунікація досліджується різними науками, як психологія, культурологія, культурна антропологія, філософія, соціологія, філологія тощо. Таке поєднання зумовлене проблемами, що постали перед людством під час науково-технічного прогресу, проблематикою діалогу і

взаєморозуміння культур, оскільки стало очевидним, що самого лише володіння іноземною мовою недостатньо для повноцінної міжкультурної комунікації, проте необхідне також повного комплексу форм поведінки, психології, культури, історії свого співрозмовника (Яшина, 2009, с. 1). Відповідно, переклад спирається на той самий принцип, що і спонукало нас до розгляду питання перекладу національно-забарвленої лексики з двох етапів, зазначених вище.

Т. Н. Хомутова (2010) зазначає також, що культурний компонент існує в усіх без виключення лексичних одиницях будь-якої мови. Він може бути загальнокультурним (культурно-нейтральним), культурно специфічним і культурно орієнтованим. Саме культурно орієнтована лексика є найбільшою частиною лексикону будь-якої мови, що пов'язане з системою культурних цінностей певної мовної спільноти. Зокрема, частина згаданої лексики є репрезентативною, тобто максимально відображає культурні цінності, у той самий час, частина культурно орієнтованої лексики не є репрезентативною, тобто вона не очевидно відображає культурні цінності. Зазвичай, нерепрезентативною лексикою є термінологічна, яка має тенденцію ставати культурно-нейтральною, що, у свою чергу, зумовлено процесом глобалізації науки (с. 34).

Проте у лінгвістиці лише нещодавно було поставлене питання того, наскільки прагматичний словниковий запас мови формується під впливом національно-культурних особливостей певної культури, хоча й очевидно, що він існує. Також окремим питанням постало дослідження різниці між лексичними системами, що відображається у повсякденному спілкуванні носіїв різних мов. Лексику ж, що має соціокультурний елемент, називають національно-забарвленою (Яшина, 2009, с. 3).

Також дослідженнями виявлено, що найбільша різниця спостерігається у тих культурах, які найменше перетиналися протягом свого історичного розвитку, окрім мови це стосується також і їх матеріального і духовного життя у

цілому. Мова ж має кумулятивну функцію, завдяки якій накопичує інформацію, специфічну для конкретної культури, реєструючи усі зміни у житті суспільства (Яшина, 2009, с. 5).

Зокрема, не завжди культурна специфіка тексту відображається лише через національно-забарвлену лексику. Певні культурні коди і традиції заховані також і у структурі тексту, його побудові тощо. Так, Т. Н. Хомутова (2010) відзначає, що, наприклад, аналіз англomовних наукових текстів з програмування демонструє, що навіть таким вузьконаправленим текстам характерні певні риси колективної культури, увага до прикладної частини досліджень, їх системності, креативності, новизні і достовірності (с. 34).

Таким чином, очевидно, що наразі лексичне значення і лексеми будь-якої мови у цілому розглядаються з точки зору не лише мовознавства, а із залученням психології, культурології, культурної антропології, філософії, соціології тощо. Такий розгляд є найбільш доречним для практичного перекладу і перекладознавства, як науки, оскільки дає змогу створити найбільш еквівалентний і адекватний переклад художньої літератури, а також надає перекладачу більш розвинену аргументацію для вибору тих чи інших перекладацьких трансформацій.

Науковці неодноразово наголошують, що для вивчення національно-забарвленої лексики необхідне застосування комплексного підходу (виокремити елементи лексичного значення, після чого вивчити культурно-марковані лексичні одиниці не окремо, а у системі, як вони існують у свідомості носіїв). Одного володіння будь-якою мовою недостатньо для повноцінного розуміння її контекстів, необхідне знання цілого комплексу норм поведінки, психології, культури, історії тощо.

Зокрема важливо зазначити інший аспект, на який звертають увагу науковці. По-перше, існує класифікація культурного компоненту у мові (культурно-нейтральний, культурно-специфічний, культурно-орієнтований). Очевидно, це не єдина класифікація, проте варто зважати на її існування при

розгляді національно-забарвленої лексики, як інструменту вираження культурного компоненту у мові. По-друге, культурна специфіка у літературі відображається не лише у національно-забарвленій лексиці, але і, власне, у структурі тексту, його побудові, увазі автора до певних елементів тощо.

2.2. Методологічні засади дослідження і аналізу перекладу національно-забарвленої лексики

Задля розгляду національно-забарвленої лексики при перекладі художньої літератури арабських авторів українською мовою і навпаки, перш за все необхідно розглянути методологію, що використовується сучасними науковцями, лінгвістами, для аналізу культурної складової лексем різних мов, з метою подальшого вибору методології для аналізу стратегії перекладу національно-забарвленої лексики арабської і української мов у рамках представленого дослідження.

С. Мартінек (2011) зазначає, що головним досягненням останніх років у маргінальній тенденції когнітивної лінгвістики є поєднання потужної теоретичної бази когнітивної лінгвістики з відповідними емпіричними методами аналізу (зокрема методами кількісного аналізу мовних корпусів). Водночас більшість європейських та американських дослідників дотримуються тенденції, де інтроспекція вбачається найкращим або навіть єдиним прийнятним методом для дослідження значення (с. 26).

М. Г. Яшина (2009) пропонує також класифікацію національно-забарвленої лексики на основі досліджень таких вчених, як І. Ю. Марковіна та Ю. А. Сорокін. Зазначені дослідники виокремили певну класифікацію культури, спираючись на яку, М. Г. Яшина (2009) вважає, можливо створити орієнтир для визначення кола проблем під час вивчення культурно-маркованих лексичних одиниць, що несуть екстралінгвістичну інформацію:

- традиції (або стійкі елементи культури), зокрема звичаї (або традиції у "соціонормативній" сфері культури) і обряди;
- побутова культура, яка тісно пов'язана з традиціями, у результаті чого її нерідко називають традиційно-побутовою культурою;
- поведінка у повсякденному житті (звички носіїв певної мови і культури, норми спілкування тощо), а також мімічні і пантомімічні (кінетичні) коди, що широко зустрічаються серед носіїв певної культури і мови;
- "національна картина світу", а саме особливості сприйняття навколишнього світу, а також національна специфіка мислення представників певної культури;
- художня культура, а саме культурні традиції певного етносу (С. 6–7).

Науковиця також зазначає, що у сучасній лінгвістичній і методичній літературі національно забарвлену лексику прийнято розділяти на реалії і фонові одиниці. Зокрема, існує декілька класифікацій реалій: наприклад, тематична, синтаксична, за часовою ознакою тощо (Яшина, 2009, С. 7–8). Задля виявлення фонових одиниць необхідне співставлення культурного фону лексичних одиниць певної пари мов. Також важливо відзначити, що віднесення певної лексеми до фонові лексики є скоріш суб'єктивним, і відносним, а тому подібне дослідження варто проводити лише у рамках конкретної мови (Яшина, 2009, с. 10).

В українському перекладознавстві є усталене визначення терміну "реалія", як моно- та полілексемної одиниці, яка містить у собі (як основне лексичне значення у плані бінарного зіставлення) традиційно усталений комплекс етнокультурної інформації, яка є чужою для об'єктивної дійсності мови-сприймача (Невинна, с. 101).

Наприклад слова "страйк" і його італійський еквівалент "sciopero". їх лексичне розуміння, ядро цих слів, співпадає, проте власне лексичний фон є

різним. Обидна слова позначають колективне організоване припинення роботи на підприємстві чи організації з метою домогтися від працедавця чи уряду виконання певних вимог. Проте слово "страйк" українською і російською мовами асоціюється, перш за все, з шахтерами, медпрацівниками, вчителями, які від безвиході і відчаю, у якості крайньої міри, намагаються таким чином привернути увагу влади. Страйки – це досить рідке явище, які не мають глобальний характер. В Італії ж, страйк, як правило, охоплює усю країну і, окрім того, проводиться згідно певних правил і норм, про строки повідомляється завчасно, і громадяни, які зустрілися зі змінами звичного розпорядку дня (відміна поїздів, наприклад), можуть знайти альтернативні варіанти рішення проблеми (Яшина, 2009, с. 11).

Водночас, наприклад, слова "дерево" і "شجرة" є еквівалентними с точки зору співпадіння значень на рівні змісту. Також їх можна вважати адекватними, оскільки вони є рівнозначними з точки зору прагматики. Водночас, лексичний фон цього слова буде відрізнятися з точки зору асоціативного ряду конкретних дерев, про які подумують мовці української та арабської мов, при цьому слові, оскільки арабський мовець не буде уявляти при слові "дерево" тополя, калина, яблуня тощо. При перекладі художньої літератури важливо хоча б мати на увазі подібний фактор, якщо навіть не висвітлювати його у перекладі.

І. Панасюк (2007) зазначає, що адекватність перекладу досягається шляхом побудови еквівалентних відносин і збереження інваріантності. Задля досягнення максимальної еквівалентності, необхідно, у першу чергу, звертати увагу на зміст, або на форму, або на прагматику вислову" (с. 59).

Згідно дослідженням нейрофізіологів і психологів, у процесі вивчення іноземної мови виробляється особливий мовний механізм, який на різних стадіях засвоєння відносно кожного конкретного мовного утворення має різну ступінь автономності, відокремленості від мовного механізму рідної мови (Яшина, 2009, с. 12).

Щодо теорій, що застосовуються до вивчення національно-забарвленої лексики: *теорія лакуарності і теорія культурем*, які безпосередньо пов'язані з лінгвокультурологією, і *теорія поля*.

І. Панасюк (2007) підкреслює, що використання *моделі лакун* в аналізі і перекладі літературних текстів підвищує продуктивність процесу перекладу. Згідно з ним, теорія і модель лакун надають можливість прогнозування потенційної міжкультурної різниці. Перекладачі допускають помилки від час створення еквівалентних відносин саме через те, що шукають еквіваленти, а не проводять аналіз значень, розвиваючи свою здатність бачити, розуміти і розрізнити існуючі міжкультурні відмінності (с. 70).

Теорія лакуарності, яка зародилася у рамках етнопсихолінгвістики, розглядає міжкультурне спілкування як умову для виявлення аспектів неконгруентності образів світу комунікації (Яшина, 2009, с. 16). Ті чи інші лакуни помітно при співставленні мов і культур, яке має місце в умовах міжкультурного спілкування. Власне те, що не співпадає в двох культурах, стає перешкодою для взаєморозуміння у процесі спілкування, потребує інтерпретації, коментарів, залишаючись часто незрозумілим чи неправильно зрозумілим, перетворюючись на стереотипи. Власне, задля вивчення подібного явища необхідне виявлення і аналіз зазначеної різниці. У випадку вивчення лексики – це різниця компонентів слова, поняття чи денотату. Теорія лакун має за мету знаходити "пробіли", "пустоти" на семантичній карті мови, тексту і культури (Яшина, 2009, С. 15–16).

І. Панасюк (2007) зазначає, що власне у теорії лакуарності існують деякі неточності, які ускладнюють як розуміння феномену лакун, так і їх використання. Саме використання моделі лакун створило необхідність поглиблення класифікації, а також опису виникнення певних видів лакун (с. 52).

Учений також вважає, що для опису механізму лакунізації необхідно визначити причини лексичних відмінностей між мовами і культурами

(Панасюк, 2007, с. 52). У полеміці, лакуна – це різниця у значенні, що з'являється у результаті зміни структури значення у його когнітивній частині, що може стати причиною зміни знака. У такому випадку, лакуна визначається, як усе ж таки міжкультурна різниця значень чи, принаймні, сигнал про її існування, що можна визначити при порівнянні семіотичних систем, кодів і субкодів, що також відрізняє лакуну від терміну у якості лексичного пробілу в системних мовних парадигмах (Панасюк, 2007, с. 57).

Теорія культурем вперше пропрацьована Ельс Оксаар. Згідно з цією теорією, культурами – одиниці соціокультурної категорії, які охоплюють комунікативні способи поведінки людей; це одиниці, які реалізуються в процесі мовних актів через біхейвіореми, вербальні (слова), невербальні (міміка, жести), екстравербальні (час, місце, проклеміка) та парамовні (інтонація, голосові прояви, вік і стать мовця, соціальні фактори тощо). Тут, культурами можна вважати: привітання, висловлення вдячності, емоцій, мовчання, тощо, залежно від ситуації. Ця теорія висвітлює не лише пласт мови, але і екстралінгвістичні компоненти комунікації. Згідно цій теорії, і сам термін "культурема" завдяки своїй внутрішній формі дуже чітко відображає культурологічну обумовленість елементів спілкування (Oksaar, 1988, С. 27-28).

Задля вивчення лакун використовується ряд різних методів, серед яких – *асоціативний метод*, а саме співставлення асоціацій до слів-еквівалентів у різних мовах. Його використання для вивчення національно-забарвленої лексики дає помітні результати, оскільки саме цей метод здатен виявити деякі семантичні частини, які залишаються імпліцитними при використанні інших методів дослідження.

Проте С. Мартінек (2011) виокремлює декілька чинників, що впливають на кінцеві результати асоціативного експерименту: "це, по-перше, форма проведення експерименту (усна або письмова, спосіб подання стимулів – по одному або списком тощо); по друга, хто і як проводить експеримент

(тобто поведінка експериментатора, його індивідуальні характеристики, настанови, яку вони дають респондентам тощо); по третє, це обставини, за яких експеримент відбувається, - місце проведення, погодні умови тощо; по четверте, валідність отриманих результатів, яка залежить від соціальних і психофізіологічних характеристик інформантів, а також їхнього психічного стану на момент проведення експерименту; нарешті, чималі труднощі викликає опрацювання отриманого матеріалу, який потребує подальшої формалізації й інтерпретації" (с. 27).

Саме цим методом можливо сформувати певну асоціативно-вербальну мережу, яка вважатиметься корелятом мовної свідомості середньостатистичного носія конкретної мови.

Семний аналіз – це ще один метод вивчення національно-забарвленої лексики, який нерозривно пов'язаний з асоціативним методом, а саме з аналізом окремих компонентів значення.

Сема – це одне зі значень лексеми. Одна лексема може означати декілька сем різних типів, серед них: пряме номінативне значення слова, похідне номінативне значення і фразеологічно пов'язане (Стернин, 2011, с. 3).

Саме семантичний аналіз демонструє відмінності сем лексем, що порівнюються, зокрема це стосується лексем з різних мов, еквівалентних за семою (Стернин, 2011, с. 4).

Наступний принцип дослідження значення слова, пов'язаний із семним і асоціативним аналізом лексичного значення – **польовий принцип**. Його засновником вважається німецький вчений Йост Трір, чію роботу у подальшому продовжили Л. Вайсбергер, В. Порциг, Г. Іпсен тощо.

Такий принцип розповсюджується на широкий спектр явищ: парадигматичне, синтаксичне, граматичне, граматично-лексичне поле. Зокрема, у лінгвістичних енциклопедіях і виданнях «поле» дефініціюється, як сукупність мовних одиниць, об'єднані цілісністю змісту явищ (Федина, 2016, с. 137).

Польовий принцип є логічним продовженням структурного підходу. Польове поєднання одиниць передбачає етап їх першочергової виділення, співвідносності з певним значенням. Саме польовий принцип у граматиці дав серйозні результати при вивченні різних граматичних явищ. Функціонально-семантичне поле розглядається, як система різнорівневих засобів певної мови, що взаємодіють на основі спільності їх семантичних функцій, і які висловлюють варіант конкретної семантичної категорії (Девятова, 2008, с. 60).

Функціонально-семантичне поле, як аспект функціональної граматики, направлений на дескрипцію функцій будови мови (граматичних форм, синтаксичних конструкцій, лексики) у їх взаємодії з відповідним середовищем (Федина, 2016, с. 138).

Інша важлива ідея польової організації мови – це поняття поля, як континуального простору. Реалізуючи ідею континуальності, мовні засоби, що розміщуються у центрі поля і на його периферії, забезпечує поступові переходи від граматичного ядра до ближньої чи дальньої периферії (Девятова, 2008, с. 62).

Наступна теорія, що використовується для дослідження національно-забарвленої лексики – це *теорія прототипів*, яка досліджує соціокультурну складову у лексиці на макрорівні, у процесі класифікації і оцінки явищ навколишнього світу. Ця концепція була заснована Е. Рош і розроблена в рамках когнітивної психології, де розпізнавання стимулу описується, як співвідношення його з певним прототипом, який зберігається у пам'яті, і являє собою абстрактну репрезентацію набору стимулів, створених багатьма схожими формами одного і того ж патерну (цит. за: Яшина, 2009, с. 22).

Представники різних культур (а саме носії різних мов) спираються на різний соціальний досвід, звички, традиції і, як результат, оцінки.

С. Мартінек (2012) зазначає, що, згідно з науковцем Дж. Тейлором, за такого підходу членство у категорії визначається за допомогою рис необхідних і достатніх, причому ці риси є бінарними за принципом "все або нічого", тому всі елементи категорії рівноправні – немає гірших або кращих

представників категорії і сумнівних об'єктів, що належали б до категорій лише певною мірою, а самим категоріям притаманні чіткі межі (с. 76).

Проте науковиця також зазначає, що поняття прототипу, незважаючи навіть на наявність низки чітко сформованих загальних положень, залишається не до кінця визначеним, що зумовлює актуальність досліджень, а саме категоризації натуральних класів, з метою визначити прототипне ядро цих категорій за результатами асоціативних експериментів (Мартінек, 2012, с. 77). Зіставні дослідження з використанням такого методу дадуть змогу виявити психологічно релевантні відмінності в концептуалізації співвідносних категорій у свідомості носіїв різних мов і культур (Мартінек, 2012, с. 84).

Термін прецедентної лексики є також важливим елементом для розуміння національно-забарвленої лексики різних мов. Один із основних інструментів прагматичної сегмантики – це коли єдине слово стає символом певної ситуації (Яшина, 2009, с. 23). Згідно з Д. Б. Гудковим (2020), прецедентне ім'я – це "індивідуальне ім'я, пов'язане з широко відомим текстом, який відноситься до числа прецедентних, або із ситуацією, широко відомою носіям мови, і яка виступає, як прецедентна, ім'я-символ, що вказує на певну еталонну сукупність певних якостей" (с. 17).

Серед інших важливих показників національно-забарвленої лексики – частота ключових слів, яка позначає значимість вживаних понять, що обумовлено конкретною культурою. Саме тому, Т. Н. Хомутова (2010) зазначає, що саме вивчення частотних списків слів стане як інструментом для верифікування отриманих даних, так і є перспективним напрямком для лінгвокультурологічних досліджень (с. 31). Зокрема, вона додає до переліку методів дослідження національно-забарвленої лексики ономасіологічний аналіз – від культурної цінності до того, як вона втілена у слові, а також семасіологічний аналіз – від значення слова до культурної цінності, що у ньому відображається (Хомутова, 2010, с. 31).

Когнітивні дослідження у лінгвістиці у першу чергу зосереджені на пошуках когнітивного аналога, певної концептуальної структури, для кожної конкретної мовної одиниці. Такий підхід створює новий погляд на аналіз багатьох мовних явищ (Мартінек, 2011, с. 25).

Зважаючи на усе вищезгадане з приводу методології вивчення і аналізу національно-забарвленої лексики, важливо також зазначити ще один аспект, про який згадує науковиця С. Мартінек (2011), а саме те, що найбільша частина висновків у когнітивних дослідженнях ґрунтується на *лінгвістичній інтроспекції* вченого, яку С. Мартінек (2011) порівнює з інтуїцією вченого. Водночас, лінгвістична інтроспекція, звісно, вважається продуктивним методом дослідження, оскільки дає можливість отримати важливі результати, а також, загалом, використання будь-якого методу буде пов'язане з лінгвістичною інтроспекцією вченого, усвідомленою чи ні, проте також важливим є використання емпіричних і експериментальних підтверджень запропонованих дослідниками результатів (с. 25).

Науковиця також наводить, як приклад, методику проведення досліджень із залученням різного типу матеріалів для аналізу певних мовних явищ, запропоновану польським дослідником Є. Бартмінським у 1998 році. Вчений також зазначає, що лінгвістичний аналіз спирається на дані, що були вилучені з трьох джерел: система мови, матеріали анкет і тексти – після чого були верифіковані згідно з інтуїцією дослідника (цит. за: Мартінек, 2011, с. 26).

Таким чином, головне досягнення лінгвістів останніх років – це поєднання потужної бази когнітивної лінгвістики з відповідними емпіричними методами аналізу. Так, серед теорій аналізу національно забарвлених лексичних одиниць зазначено теорію лакуарності, теорію культурем, теорію поля, що є частиною лінгвокультурології, а також теорію прототипів. Серед методів дослідження національно-забарвленої лексики і аналізу її культурного фону згадано асоціативний метод, семний аналіз,

польовий принцип, ономасіологічний аналіз, семасіологічний аналіз та лінгвістичну інтроспекцію.

Зокрема, лакуни визначені, як різниця у значенні, "пробіли", "пустоти" у системних мовних парадигмах, які помітно при співставленні мов і культур. Культуреми ж визначені, як одиниці соціокультурної категорії, які реалізуються у процесі мовлення через наступні засоби: вербальні (слова), невербальні (міміка, жести), екстравербальні (час, місце, проклеміка), парамовні (інтонація, вік і стать мовця, соціальні фактори тощо). Очевидно, що при аналізі перекладів художніх текстів, на якому зосереджена представлена наукова робота, не усі фактори будуть враховані, оскільки немає можливості оцінити міміку, жести, інтонацію тощо автора чи перекладача, проте можливо застосувати зазначені аспекти і звертати на них окрему увагу при аналізі перекладу реплік та поведінки певних персонажів і героїв літератури у контексті культури, яку для них намагався зобразити автор і яку мав передати перекладач.

Наступний метод – це метод компонентного аналізу, який був розроблений у структурній лінгвістиці у середині ХХ ст. для опису семантики системно організованих семантичного поля слів. У. Лаундсбері і Ф. Гудінаф використовували його задля опису термінів спорідненості мов американських індіців. Суть цього методу полягає у виявленні семантичних ознак, які розрізняють значення слів, що входять в одне семантичне поле. Так, наприклад, ознаки "покоління": старше-молодше, "стать": чоловіча-жіноча, що дозволяє розмежувати у семантичному полі слова: батько, мати, син, донька, які будуть описані, як ті, що включають або виключають відповідні значення ознак, що вказані вище (Николаевич, 2017, с. 13).

Важливо також звернути увагу на перекладацький аналіз і, зокрема, на перед-перекладацький аналіз, а саме сприйняття і розгляд тексту, який необхідно перекласти, як єдине ціле, після чого текст можливо розкласти на компоненти, визначити типологічні ознаки, термінів, які складності будуть під

час перекладу, що у ньому релевантно, важливо для майбутнього перекладу, а чим можна пожертвувати, яку стратегію перекладу краще обрати.

Лінгвістами було запропоновано безліч схем перекладацького аналізу, тому у представленому дослідженні ми зазначимо лише одну із них, запропоновану Х. Норд, що розділила перед-перекладацький аналіз на дві категорії: екстралінгвістичні фактори (автор тексту, інтенція автора тексту, реципієнт тексту, способі передачі повідомлення, місце створення тексту, час створення тексту, причина створення тексту, комунікативна ціль тексту) і внутрішньотекстові фактори (тема тексту, зміст тексту, його структура, невербальні елементи тексту і їх співвідношення з вербальними, синтаксичні особливості тексту, лексичний склад тексту, його тональність, прагматичний вплив тексту) (М.Р. Гараева, 2016, С. 3-5).

Висновки до Розділу 2

Отже, для розуміння і еквівалентного перекладу національно-забарвленої лексики, словників недостатньо (якщо це не спеціалізовані культурологічні словники), а деякі культурні особливості, реалії взагалі відсутні у лексикографічних джерелах. Зокрема, було згадано, що більшість висновків у когнітивних дослідженнях усе ж засновані на лінгвістичній інтроспекції вченого, що може розглядатися як його/її інтуїція.

Серед методів, згаданих при аналізі теоретичної бази: асоціативний метод, семний аналіз, польовий принцип, ономасіологічний аналіз, семасіологічний аналіз та лінгвістична інтроспекція. Серед теорій: теорія прототипів, теорія лакунарності, теорія культурем, теорія поля.

Варто згадати, що це, очевидно, не усі існуючі методи дослідження культурного фону національно-забарвленої лексики, проте їх використання може сприяти більш детальному і аргументованому аналізу перекладацьких

стратегій на матеріалі перекладів художньої літератури арабської і української мов.

Зокрема, згадана класифікація національно-забарвленої лексики, а саме її розподіл на традиції, побутову культуру, повсякденну поведінку, національну картину світу, художню культуру. Інша її класифікація розподіляє національно забарвлену лексику на реалії на фоніві одиниці.

Задля найбільш влучного аналізу культурологічних особливостей певної культури, вираженої через мову і втілену у національно забарвленій лексиці, необхідне застосування комплексного підходу, і розглядати не лише семантичні особливості і характеристики конкретного слова, а все ж аналізувати, опитувати і шукати культурний фон слова, що розглядається. У представленому дослідженні, комплексний підхід буде застосовано з метою аналізу також і обраних перекладацьких стратегій і розгляду їх доречності.

РОЗДІЛ 3.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ АРАБСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬОЮ МОВОЮ

3.1. Екстралінгвістичні елементи перекладу у рамках порівняння арабської і української культур

Згідно з усім вищезгаданим, розгляд перекладу і аналіз запропонованих перекладацьких трансформацій, з метою можливого запропонування інших варіантів уже існуючого перекладу, повинен включати не лише прагматичний аспект власне аналізу перекладацьких трансформацій, але і розуміння світу певного народу, відображене через мови (тут: арабська і українська мови і культури).

Таким чином, постає питання розгляду арабської і української мов з точки зору порівняння мовного відтворення навколишнього середовища. Так, у представленій роботі запропонований розділ зазначеного сприйняття навколишнього світу на дві класифікації: перша – мовне розуміння простору, часу і об'єктів; друга – з точки зору лексичного відображення навколишнього світу, яке і включає власне національно забарвлену лексику.

3.1.1 Мовне розуміння простору. Найбільш поширеними просторовими відносинами є: направлення (захід, схід, позаду, зліва, навпроти), дистанція [А близько до Б, біля, далеко, поряд), топологія (зв'язаність простору, суміжність, співвідношення між географічними об'єктами) (Alnairia, 2012, с. 172). Арабська мова, як і українська, має усі три зазначені види визначення простору (Alnairia, 2012, с. 178). Тим не менш, просторові відносини в арабській мові досі не були достатньо вивчені (Alnairia, 2012, с. 172).

Окрім цього, просторові відносини також можуть бути локативними, що в арабській мові здебільшого виражене таким поняттям як «الإحتواء» «локалізація», що представлене прийменником «في» «в» або «суперпозиція», виражене прийменником «على» «на» (Marogy, 2012, с. 59). Щодо відношень напрямку, то вони можуть перетинатися з часовим розумінням світу, зокрема такі іменники арабською мовою, як «الابتداء», що може перекладатися, як прислівник «на початку» та «الانتهاء» «наприкінці», іноді виражені прийменниками «من» «від» та «إلى» «до» (Marogy, 2012, с. 59).

"Від початку до кінця, (...) , місія на Марс займає три роки" (Вейр, 2015, с. 10)

"تستغرق مهمة المريخ من بدايتها إلى نهايتها (...) حوالي 3 سنوات" (ويبر، 2016، صفحة 9)

Зокрема вирізняють декілька формул побудови речень із вказанням напрямку в арабській мові, серед них:

Дієслово + локація 1 + слово\ -а напрямку + локація 2 (Alnairia, 2012, с. 174)

" تقع المملكة المغربية شمال موريتانيا " (Alnairia, 2012, с. 174).

Переклад: *Королівство Марокко знаходиться на півночі Мавританії.*

Дієслово + локація 1 + прийменник + кількісний показник + локація 2

" تقع الاسكندرية على بعد 225 كم من القاهرة " (Alnairia, 2012, с. 174).

Переклад: *Александрія знаходиться за 225 км від Каїру.*

Локація 1 + дієслово + локація 2

"أما المنطقة الجنوبية من هضبة شبه الجزيرة العربية فتشغلها هضبة حضر موت" (Alnairia, 2012, с. 174).

Переклад: *Південний регіон плато Аравійського пів-острова займає плато Хадрамаут.*

Проте, очевидно, це не всі можливі варіанти, так, наприклад, можна виокремити скорочені формули, як: Дієслово + локація 2; де "локація 1" опущена.

"لقد وصلت بالفعل إلى أقصى الشمال من لندن" (شيلي، 2015، صفحة 25)

Переклад: *Я вже прибув до північної частини Лондона.*

Перераховані схеми побудови локативних речень можливі і для української мови, як вже вказано вище. Тож, можна зробити висновок, що у контексті мовного відображення простору арабська і українська мови не надто різняться.

3.1.2. Мовне розуміння часу. Сібавейгі досить чітко розмежовує три часи в арабській мові, згадуючи, що дієслова будуються певним чином для опису подій, що вже минули, що відбудуться, проте ще не почалися і що уже в процесі, без переривання (цит. за: Shukri, 1991, p. 129). Таким чином, арабська мова досить схожа до української за своїм розумінням часу.

"Перш ніж замучитись, я встиг занести один кубометр" (Вейр, 2015, с. 31)

"تمكّنتُ من إدخال متر مكعب قبل أن أصبح منهكاً" (ويبر، 2016، صفحة 31)

"Але я не можу чекати так довго. Вся картопля з цього врожаю потрібна мені, щоб засадити решту поля" (Вейр, 2015, с. 32)

"لكن لا يمكنني الانتظار كل تلك المدة. سأحتاج إلى تقطيع كل حبات البطاطا من هذا الحصول لأزرع

بقية الحقل" (ويبر، 2016، صفحة 32)

Наведені приклади демонструють використання як дієслів на позначення певної події (у двох випадках час співпадає, в одному – різниться), так і використання певних часток задля підкреслення часу дії "перш ніж", "так довго". Тож, у більшості випадків – спосіб словесного відображення часу дії співпадає у зазначених двох мовах, і рідше – різниться. На прикладах ми бачимо різницю у другому реченні, коли в українській мові ми маємо нагальну потребу і теперішній час «мені потрібна», а в арабській мові ми маємо майбутній час на позначення тієї ж дії «سأحتاج».

Теперішній час в арабській мові позначає дію, що відбувається у той час, як мовець говорить. Таке дієслово не стосується ні минулого і вже завершеного, ані очікуваного майбутнього. Теперішній час відбувається наприкінці минулого і на початку майбутнього і, фактично, є майбутнім часом (Shukri, 1991, с. 120). Тож ми маємо приклад того, що арабською мовою неможливо позначити

передбачення теперішнім часом, водночас як українською – це цілком використовується.

Окрім цього, арабською неможливо сказати «хтось іде зараз, у цей момент» без прислівника часу «الآن» тощо (Shukri, 1991, с. 119). Тут схожа ситуація і з українською мовою, на противагу, наприклад, англійській, де зазначене речення може мати вигляд «Someone is walking».

"أتعلم ماذا؟ لقد أصبحت القائد الآن" (ويبير، 2016، صفحة 8).

"What do you know? Im in command" (Weir, 2015, с. 2).

"І знаєте що? Тепер я головний" (Вейр, 2015, с. 8).

Якщо англійською можливо використати дієслово "to be" у теперішньому часі задля позначення часу події, без її акцентування, то, згідно до прикладів, арабською і українською мовою – це не є широко використовуваним. Арабська і українська мова однаково граматично мають необхідність підкреслювати теперішній час додатковими мовними засобами.

Інша відмінність – можливість замінити позначення часу віддієслівним іменником, який, як і дієслово, несе у собі інформацію про мовця (тут – чоловічий рід), а також час дії (тут – теперішній час):

"أنا ذاهب إلى النوم" (ويبير، 2016، صفحة 31)

"Іду спати" (Вейр, 2015, с. 31).

3.1.3 Мовне розуміння об'єктів. Іменники розподіляються за граматичними родами за двома категоріальними ознаками: а) або на основі семантичних ознак з урахуванням картини світу носіїв мови; б) або на підставі семантичних і формальних факторів (Н. М. Зробок, 2001, с. 175).

Для української мови типовим є розподіл на три граматичних роди: жіночий, чоловічий та середній (Фоміна, 2013, с. 14). Арабська мова має два роди, які використовуються для усіх іменників, живих та неживих, це поділ на жіночий та чоловічий рід. Усі дієслова, іменники, прикметники, особові, вказівні і відносні займенники, що відносяться до іменника у синтаксичній структурі речення, узгоджуються у роді (Alkohlani, 2016, с. 19).

"وكان حريصًا كل الحرص على ألا يتورط في شيء" (ستيفنسون، 1850، صفحة 7)

"Він був обережний і ні у що не вплутувався" (Стівенсон, 2010, с. 7).

Наведений приклад демонструє відсутність особового займенника, типового у таких реченнях для української мови. Тим не менш, стать героя залишається абсолютно прозорою, а рід приймають на себе дієслова.

Визначення роду зазвичай залежить від семантичного критерію, тобто природнього роду, так само як і від морфологічної форми. Чоловічий рід, зазвичай, не позначений, на відміну від жіночого роду. Більшість іменників жіночого роду мають типове закінчення як в однині, так і в множині. Іменники на позначення неістот у множині також мають форму множини жіночого роду (Alkohlani, 2016, с. 20).

"كانت نسمة تتقاسم هي واخوها الصغيران جود ومشعل غرفة واحدة" (باري، 2012، صفحة 4)

Така структура може реалізуватися в іншому розумінні неживих понять. Українська мова також має різні роди на позначення однини неістот "стіл", "ванна", "крісло", проте так само і для множини "столи", "ванни", "крісла".

Фактично, кожне речення, яке людина промовляє чи аналізує, є абсолютно новою комбінацією слів. Діти розвивають своє розуміння граматичної структури мови без формальної інструкції і виростають, вже самостійно створюючи нескінченну кількість власних інтерпретацій мови (Pinker, 1994, с. 22).

Людина схильна до переносу рис рідної мови на мову, що вивчає. Таким чином, порівняльний аналіз мов може допомогти передбачити складнощі вивчення другої мови (Jawad, 2015, с. 285).

Арабська мова Корану вважається священною, а тому, відповідно, неповторною. Як результат, був створений мовний ідеал, який має залишатися незмінним, що, у свою чергу, мало певний вплив на літературу. Численні діалекти, на противагу, є відхиленнями від зазначеної мовної норми (Rüsen, 2007, с. 90).

Більшість людей погоджується з фактами. Відмінності починаються в інтерпретуванні цих фактів: як заплутаний вир значень у просторі має бути концептуалізовано людською свідомістю (Pinker, 2007, с. 11).

3.1.4. Співставлення арабської і української мов з точки зору лексичного відображення навколишнього світу. Лексичне відображення навколишнього світу розділено на групи: територіальна (географічна) та соціокультурна.

Одна з основних проблем перекладу – це віднайдення еквіваленту певним поняттям з мови оригіналу у мові перекладу. Така проблема зумовлена саме лінгвістичним детермінізмом, оскільки мова відображає понятійний навколишній світ мовця, який не є однаковим у різних куточках світу.

Таким аспектом є асоціації, що вкладені у значення певних лексем. Вони не відображаються у словах окремо. Значення – це те, що виникає у взаємодії та співвідношенні слів між собою. Іншими словами "значення – це результат контексту" (Eshraq Obeidat, 2017, с. 40). Таким чином, при перекладі важливо принаймні враховувати лексичні особливості мови оригіналу, задля правильної оцінки контексту.

Перша *територіальна* група включає у себе лексику, сформовану на основі географічних особливостей. В арабській мові прикладом лексики такої групи є "верблюди" з усім його синонімічним рядом, як "الإبل", "الهجن", "جمل", "ناقة", "الأوضح", "القلوص", "الشعلاء" та "السمحاء". Так, при перекладі "الإبل" та "الهجن" для перекладача не буде ніяких складнощів, оскільки обидва синоніми позначають усіх верблюдів, будь-якого віку, розміру, статі тощо. Водночас "جمل" та "ناقة" позначають "верблюда" та "верблюдицю", відповідно. Інші ж випадки є складнішими для перекладу, оскільки позначають вже певні зовнішні риси тварини. Так, "الأوضح" може перекладатися як "білий верблюд (чоловічого роду)", а "القلوص" позначає "дворічну верблюдицю, на якій можна їздити верхи". Так само "الشعلاء" позначає верблюда, що вирізняється своїм рудим хутром та швидкістю, тому може перекладатися як "рудий верблюд для перегонів", а

"السمحاء" відомі своїм змішаним чорно-рудим кольором, тому може мати переклад "чорно-рудий верблюд" (Eshraq Obeidat, 2017, с. 42).

Територіальна група також включає кліматичні особливості. Такими є, наприклад, зимові описи зі словами як "сніжинка", "крига", "мороз", "відлига", "санки" тощо, і дієслова, пов'язані також із зимою. Тут слід прослідкувати арабські варіанти перекладу зазначеної групи слів, оскільки при перекладі таких описів українською не виникає особливих складнощів.

"А надворі мела метелиця" (Андерсен, 2013, с. 3).

"حيث ينجرف الجليد" (أندرسن، 2014، صفحة 106).

"Сніг повалив раптом ще дужче" (Андерсен, 2013, с. 6).

"وبدا الجليد يتساقط بكثافة" (أندرسن، 2014، صفحة 110).

"А сніг падав, і сани мчали, поринаючи в замети, стрибаючи через тини та рівчаки" (Андерсен, 2013, с. 6).

"وتكدست أكوام الجليد، واندفعت فوقها مركبة الانزلاق، وبين حين وآخر، صارت تقفز كها لو كانت تطير فوق الحفر والأسوار" (أندرسن، 2014، صفحة 110).

"Снігові пластівці все росли, росли і, нарешті, зробилися як великі білі кури" (Андерсен, 2013, с. 6)

"صارت أكوام الجليد أكبر وأكبر، وأخيراً ظهرت كأنها دجاجات كبيرة" (أندرسن، 2014، صفحة

111).

"О, поцілунок її був холоднішим за кригу!" (Андерсен, 2013, с. 6)

"كانت القبلة أبرد من الثلج" (أندرسن، 2014، صفحة 112).

Перший приклад демонструє відсутність поняття "метелиця" в арабській мові і заміна його словом, на позначення "сніг". Другий приклад так само демонструє відсутність підкреслення сильного снігопаду, де в українському тексті це задано дієсловом "повалив", а арабською використано слово на позначення "падати". У третьому прикладі наведений арабський варіант перекладу слова "сани" як поняття, першочергово відсутнього у культурі-сприймачі, і яке, у результаті, має вигляд "ковзаючий транспорт". Наступний приклад демонструє як передачу словосполучення "снігові пластівці"

значенням "снігові купи", так і опущення уточнення "білі" у порівнянні снігу з "великими білими курами". Останнє речення є прикладом перекладу арабською таких понять як "крига" та "холодний".

Таким чином, ми бачимо неодноразове опущення підкреслення сильного снігу тощо, що може бути викликано відсутністю певних асоціацій у сприймача, і, відповідно, відсутність художньої необхідності підкреслювати зазначені явища.

Також до географічної лексики можуть відноситися назви національностей, які, тим не менш, перекладаються зазвичай транслітерацією чи транскрипцією з урахуванням граматики мови перекладу:

"А чаклун-марроканець підвівся рано, зодягнувся і пішов шукати ту вулицю, на якій учора попрощався з Аладдіном" (Тисяча і одна ніч, 2011, с. 2)

Друга зазначена лексична група – *соціокультурна*. Соціокультурна група включає у себе лексеми, що пов'язані з традиційною спадщиною, відповідно, українського та арабомовного населення. У представленій науковій роботі у зазначених рамках розглянуті лексеми, що відносяться до поняття сім'ї, з порівнянням їх контексту у двох мовах.

Так, вважається, що модель сім'ї пов'язана з ключовою опозицією чоловік-дружина. В арабській мові, чоловік "زوج" – все, що має пару свого виду, а дружина "زوجة" як жінка чоловіка (Шайхуллин, 2012, с. 21). В українській мові "чоловік" — одружений чоловік стосовно до своєї жінки (Білодід, 1970-1980, с. 349 т.11), а "дружина" — одружена жінка, стосовно до свого чоловіка (Білодід, 1970-1980, с. 424 т.2).

Згідно з визначеннями, український шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї (Йовенко, 2010, с. 6). Козацька сім'я славилася демократизмом, рівноправністю чоловіка і жінки (Йовенко, 2010, с. 9). Традиційна арабська сім'я має чоловічу спрямованість, головою родини завжди є чоловік, для дружини не передбачене самовизначення – її життя, традиційно, має проходити

з орієнтацією на чоловіка. Слід відзначити, що згода самої дівчини не вважалася обов'язковою умовою для шлюбу. Дівчину могли віддати заміж без її волі. Саме бінарна опозиція «чоловік-дружина» уособлює колективний досвід багатьох поколінь, зокрема відображає оцінку морально-етичних цінностей суспільства (Шайхуллин, 2012, с. 22).

Такий приклад може слугувати доказом гіпотези лінгвістичної відносності чи лінгвістичного детермінізму. Останній варіант є більш спірним і для підтвердження вимагає опитування і спостереження за носіями арабської мови, що, наприклад, вирости в іншій країні.

Дві інші відмінності стосуються таких понять як "сироти" та розгалуженої системи "назв рідних". В українських прислів'ях і приказках виокремлена роль сиротам, як долі, що не позаздриш: "Бог сиротів любить, та щастя-долі не дає", "Сироті хоч з моста та в воду" (Номис, 1993). В арабській народній традиції сиротам приділено менше уваги, лише зазначено, що вітчим і мачуха не замінять рідних батьків. Зокрема, слід відмітити, що таких понять як "мачуха" та "вітчим" не існує, є лише "чоловік матері" та "жінка чоловіка" (Шайхуллин, 2012, с. 31).

Подібна ситуація і з іншими назвами. Так, в українській мові досить розширена система назв для родичів "через подружжя": свекор, дівер, тесть, зять, шурина, кум, кума, сват, сваха; відсутня в арабській мові. Більша кількість компонентів в українській мові пов'язана з більш детальною номінацією сімейних відносин у мові. Така відмінність може пояснюватися тим, що арабська культура приділяє менше уваги далеким родинним зв'язкам (Шайхуллин, 2012, с. 35). Щодо близьких зв'язків, то тут існує протилежна ситуація, де українська мова має лише такі поняття як "тітка", "дядько", а арабська мова більше їх конкретизує, вказуючи на "брата батька" "عم" чи "брата матері" "خال" та, відповідно, "сестру батька" "عمة" та "сестру матері" "خاله" (Шайхуллин, 2012, с. 35).

Зокрема, більшість арабомовного та україномовного населення є мусульманами та християнами, відповідно, саме на цій підставі розглянуті лексеми релігійної групи, у рамках соціокультурної, а саме з точки зору перекладу релігійних контекстів.

Синонімія в арабській мові з огляду на текст Корану довгий час була проблемним питанням в рамках, зокрема, арабської культури. Синоніми у тексті використовувалися з наміром посилити певне значення, задля уникнення тавтології, проте також створювали проблему у точному інтерпретуванні смислів Корану (Sana Kamel Al-Omari, 2014, с. 2623). Так само і розуміння певного емоційного забарвлення конкретних синонімічних слів також може бути проблемним при перекладі. Так, два слова "أب" та "والد" у Корані використовуються з різним наміром. Коли "أب" відноситься до людини, що забезпечує іншу людину їжею та дахом, а також піклується про інтелектуальне та фізичний розвиток людини, воно асоціюється з логікою і розумом, оскільки уособлює, перш за все, наставника, а "والد" позначає лише біологічних батьків, лише батька та мати, і завжди асоціюється з емоціями і співчуттям (Sana Kamel Al-Omari, 2014, с. 2625).

"وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَّهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ" (القران الكريم، ٢٠١٦، صفحة 205)

Українською мовою, батько – це "чоловік, стосовно до своїх дітей" (Буцел, 2005, с. 72), тож відноситься скоріше до "والد", тоді як "أب", у вищезгаданому контексті, може перекладатися як "наставник" – "той, хто дає поради, навчає" (Буцел, 2005, с. 745) чи "опікун" – "той, хто виявляє піклування про кого-небудь, доглядає когось" (Буцел, 2005, с. 855).

Таким чином, з огляду на територіальний і соціокультурний аспекти, продемонстрована різниця між зазначеними мовами, зокрема географічна, емоційне забарвлення синонімів та різниця культурної спадщини. Встановлені теоретичні докази гіпотези лінгвістичної відносності, з огляду на вплив культури на мову.

3.2. Тематичні групи національно-забарвленої лексики у художньому творі арабського автора Аббаса Бейдуна «Осінь без провини» і їх переклад українською

Задля проведення аналізу перекладу національно-забарвленої лексики у художній літературі арабомовної літератури українською у рамках представленого дослідження було обрано два твори з їх перекладом: "Осінь без провини" Аббаса Бейдуна у перекладі Б.Е. Горвата (Бейдун, 2020) та "Божевільні з Вифлеєма" Усами Аль-Ейса, також у перекладі Б.Е. Горвата (Аль-Ейса, 2020).

Твір «Осінь без провини» ліванського поета і прозаїка Аббаса Бейдуна (عباس بيضون) у перекладі Б.Е. Горвата, перекладений українською мовою 2020 року, а написаний і вперше виданий 2002 року. Цей твір аналізується у представленій науковій роботі для класифікації національно-забарвленої лексики у художніх творах, і їх подальший аналіз у рамках перекладу українською мовою і перекладацької стратегії, обраної конкретним перекладачем (у даному випадку Б.Е. Горвата), і розгляду інших можливих варіантів перекладу.

Другий твір, «Божевільні з Вифлеєма» письменника, публіциста і дослідника Усами аль-Ейси, творчість і професійне життя якого зосереджені довкола палестинської тематики. Твір також представлений у перекладі Б.Е. Горвата 2020 року. Зазначений переклад 26 жовтня 2021 року отримав премію імені Романа Гамади, львівського сходознавця і перекладача, за глибокі знання стилістики і тонкощів української і арабської мов, втілені у перекладі «Божевільні з Вифлеєма». Цей текст насичений міським фольклором, що представляє не лише загально-арабську культуру, а сучасний палестинський світ, зокрема текст містить у собі посилання і притчі, що переплітаються з

арабською культурою у рамках арабських казок і священної книги мусульман – Корану.

У рамках першого етапу практичного дослідження національно-забарвлена лексика згаданих творів розділена на групи за тематикою: арабські вирази і виклики, географічні назви, культурема, імена, культурні коди, фразеологізми. Відповідно, кожна обрана лексема чи вираз підлягає аналізу з точки зору використаних перекладацьких трансформацій і перекладацької стратегії.

Арабські вирази і виклики:

– "Там він знайшов спокій, і там він пізнав віру, *Альхамдулілла*" (Бейдун, 2020, с. 94)

"هناك اهتدى وعرف دينه بحمد الله" (بيضون، 2016، صفحة 120).

– "Аллагу Акбар! Аллаг — Великий! ", "Немає бога, крім Аллага, Мухаммад — Його Пророк" (Бейдун, 2020, с. 166), "الله الأكبر، ل إله إلا الله محمد رسول الله" (بيضون، 2016، с. 212) – наведений приклад також демонструє досить відомі і українському читачеві вигуки. Таким чином, перекладач має дотримуватися того сформованого перекладу, який уже є звичним його майбутньому читачеві.

– "*Машаалла!* Мені багато казали, що ти на мене схожий, але тоді у твого дядька вдома ти не дав мені себе роздивитися. *Субханулла!* І справді — наче вилитий, наче копія мене самого!" (Бейдун, 2020, с. 151)

"ما ساء الله، يقولو انك بتسبهنى، ما فكرت انو هلقد ببيت خالك ما خليتني اتطلع فيك، سبحان

الله، نسخة تانيي عني. طبق الأصل" (بيضون، 2016، صفحة 191).

Усі три приклади перекладені транскрипцією. Важливо відмітити, що у першому прикладі перекладач вжив більш звичну для читача форму «Альхамдулілла», а не безпосередньо переклав транскрипцією «Біхамдулілла», яке було б абсолютно незрозуміле українському читачу і потребувало б примітки.

Інші варіанти перекладу можуть бути пов'язані власне з приміткою або пошуком відповідника: «Альхамдулілла», як «Слава Богу», яке буде також і

дослівним перекладом, «Машаалла», яке перекладається дослівно, як «на те воля Божа» або «так захотів Бог», можливо у представленому контексті замінити на «Боже ж ти мій», а «Сабханулла» означає «Преславний Аллаг», можливо також перекласти відповідником «Боже».

Проте, очевидно, що перекладацька стратегія, обрана в офіційному перекладі, більше акцентується власне на національному дусі арабського тексту, а тому доцільніше передає національну ідентичність і представляє українському читачеві арабську культуру. Таким чином, можна зробити висновок, що арабські вирази і виклики, у рамках представленою художнього тексту, перекладаються частіше транскрипцією.

Власні назви:

– Дераа (Бейдун, 2020, с. 94), "درعا" (بيضون, 2016, с. 120) - у цьому випадку перекладач використовує транскрипцію і надає примітку внизу сторінки "Дераа — місто на півдні Сирії, розташоване поблизу сирійсько-йорданського кордону" (Бейдун, 2020, с. 94).

– Бейрут (Бейдун, 2020, с. 10) "بيروت" (بيضون, 2016, с. 6) – у наведеному випадку з назвою столиці Лівану, використана також транскрипція, а не транслітерація, навіть не зважаючи на можливість, у даному випадку, транслітерувати, оскільки слово арабською має усі необхідні "голосні" літери, проте використовується транслітерація згідно з уже укладеною перекладацькою традицією до конкретної власної назви.

– район ас-Заріф (Бейдун, 2020, с. 160) "حي الظريف" (بيضون, 2016, с. 202) – тут ми бачимо еквівалент і транскрипцію. Слово "حي" - це специфічний арабський територіальний розподіл, який, проте, можливо перекладати, як "район", "квартал" чи "округ", також, у таких випадках, можливо використати транскрипцію, проте тоді надати перекладацьку примітку. Щодо назви "الظريف" важливо також звернути увагу на специфіку перекладу, оскільки у даному випадку артикль не відображається українською, як "аль-", але, як "ас-", що пов'язано зі специфікою арабської мови, а саме сонячними і місячними буквами.

– Бурдж-Абу-Хайдара (Бейдун, 2020, с. 160), "برج أبو حيدر" (بيضون, 2016, с. 202) – у наведеному прикладі ми також бачимо транскрипцію, без додання перекладацької примітки з уточненням що це за місце.

– Американський університет (Бейдун, 2020, с. 10), "الجامعة الأميركية" (بيضون, 2016, صفحة 47) - тут, очевидно, за умови, що назва не суто арабська, вона була перекладена, проте це, зокрема, частина арабського світу, тому і наведено тут, як приклад. Також перекладач тут надає примітку "Американський університет у Бейруті (American University of Beirut) засновано 1966 року на американській моделі вищої освіти — приватний, незалежний університет, один із найпрестижніших вищих навчальних закладів в арабському світі" (Бейдун, 2020, с. 10), оскільки для арабського читача цілком очевидно, про який "Американський університет" йде мова, у той час, як українському варто надати додаткове пояснення.

Культуреми:

– імам і муфтії (Бейдун, 2020, с. 103), "الإمام ومفتي" (بيضون, 2016, с. 131) – релігійні терміни, що перекладені транскрипцією. Також можливе додання примітки.

– шейх (Бейдун, 2020, с. 122), "الشيخ" (بيضون, 2016) - очевидно, тут також використана транскрипція, не зважаючи на опущення крапок в арабському оригіналі, над буквою "س".

– рафідіти (Бейдун, 2020, с. 127), "الروافص" (بيضون, 2016, с. 160) – тут перекладач надав примітку з поясненням "Рафідіти (араб. рауафід — ті, що не визнають) — тут одна з поточних назв, якою ісламісти сунітського спрямування називають мусульман-шиїтів" (Бейдун, 2020, с. 127).

– джубба (Бейдун, 2020, с. 127), "جبة" (بيضون, 2016, с. 160) – тут перекладач також надає примітку "Довгий важкий халат (зазвичай темного кольору)" (Бейдун, 2020, с. 127).

– Шайтан (Бейдун, 2020, с. 95), "السيطان" (صفحة 95، 2016، بيضون) – також бачимо приклад транскрипції, зокрема знову ж таки присутня літера "сін" там, де звучить "щін".

Культурні коди (алюзії):

– "Він сказав, що *це не його парафія*, але з усім тим поговорив про *Бальзака, Ламартена та Гюго*, і ще про орієнталізм. Потім Масуд перейшов на батька, з яким вони дружили в школі. Вони згадували свої дитячі пригоди та якісь кумедні випадки зі шкільного життя, з чого щиро сміялися" (Бейдун, 2020, с. 105).

"قال إنه ليص متسلعاً فيه، لكنه مع ذلك تكلم عن بلزاك ولمارتين وهيغو، تكلم عن الستسراق، ثم التفت إلى أبي، الذي كان زميله في المدرسة، واسترجع معه ذكريات المدرسة بقدر من الهزل والسحك" (بيضون، 2016، صفحة 133)

На відміну від арабських авторів чи арабських історичних подій, тут перекладач не наводить примітки. Такий вибір може бути продиктований власне тим, що зазначені автори є міжнародно відомими, а тому не потребують додаткових пояснень для українського читача, на що також впливає цільова аудиторія власне художнього твору.

– шейх Мааруф, шейх Осман

"Облаштувавшись, він зайняв своє місце, витяг із кишені піджака карти й поцікавився, чи не грає хто з них у "14" (Бейдун, 2020, с. 150).

"أدخلوا معه طراحة ووسادة وغطاء، جلس على الطراحة ثم بهدوء مدّ يده إلى داخل سترته وأخرج رزمة من ورق اللعب، قال: – مين بيلعب 14؟" (بيضون، 2016، صفحة 189)

Тут наведений приклад алюзії, хоча і не суто арабської, а саме гра у карти "14".

У даному випадку, не надано жодних пояснень чи перекладацької примітки.

Фразеологізми:

– "Кажуть: *"Яке коріння, таке й насіння"* (Бейдун, 2020, с. 103).

"يقولون ابن بيو وبيطل ابن بيو" (بيضون، 2016، صفحة 131)

У випадку зі словом "بيو", яке використано тут в арабському варіанті, важливо відзначити, що перекладу цього слова у словниках літературної арабської мови не знайти, воно також було опущено в українському перекладі кожного разу, коли воно зустрічається у тексті. Така ж ситуація і тут, де перекладач передає, першочергово, сенс, дібравши фразеологічний еквівалент з української мови.

– *"Навіщо розривати старі могили?"* (Бейдун, 2020, с. 106).

"سو جايي تفتح قبور" (بيضون، 2016، صفحة 134)

У наведеному прикладі, перекладач не знаходив еквівалентів арабському тексту, оскільки дослівний переклад досить влучно звучить обома мовами, варто лише відзначити, що, не зважаючи на дослівний переклад, усе ж додано певні елементи, з художньою метою, задля надання тексту додаткового забарвлення.

Таким чином, у рамках художнього твору арабського автора Аббаса Бейдуна "خريف البراءة" і його перекладу Богдана Горвата українською мовою "Осінь без провини", проаналізована певна кількість культурологічних особливостей арабської культури, трансльованої через мову і, відповідно, через національно-забарвлену лексику або ж культурами.

Згадану лексику, задля більшої зручності дослідження та у рамках конкретного твору, розділено на тематичні підгрупи, а саме: арабські вирази і виклики, власні назви, культурами, культурні коди, фразеологізми. З огляду на переклад Богдана Горвата, проаналізовані перекладацькі трансформації і стратегії, використані для конкретної підгрупи. Таким чином, зроблено наступні висновки:

Арабські виклики і вирази найчастіше перекладаються транскрипцією, проте можливе також надання примітки чи віднайдення відповідників українською мовою; власні назви також найчастіше перекладаються транскрипцією, що є найкращим варіантом перекладацької стратегії з огляду на специфіку арабської мови і, наприклад, неможливість еквівалентної передачі

назв транслітерацією; власне культурами, а саме лексика на позначення релігійних та соціо-культурних особливостей арабської культури, перекладаються найчастіше транскрипцією, без надання перекладацьких приміток чи додаткових пояснень, і хоча їх використання не є необхідним, воно є можливим задля кращої передачі українському читачеві, не знайомому з арабською культурою, певних культурологічних особливостей; культурні коди або алюзії, згадані у рамках представленого дослідження, не вимагають специфічних перекладацьких трансформацій, проте є важливим аспектом при перекладі художнього твору, оскільки несуть певний культурологічний підтекст, який у певних випадках є необхідним для повноцінної еквівалентної передачі тексту оригіналу іншою мовою; з фразеологізмами важливо відзначити загальну перекладацьку стратегію – віднайдення еквівалентів українською мовою, проте також нам продемонстрований дослівний переклад, якщо він є влучним або ж, іноді, додавання фразеологізмів чи певних стійких словосполучень українською мовою там, де їх не було арабською.

3.3. Перекладацький аналіз українського перекладу художнього твору "Божевільні з Вифлеєма", з огляду на арабську культуру та національно-зabarвлену лексику

Для аналізу граматичних трансформацій, а також порівняння текстів оригіналу і перекладу, як цілого, а також для більш повного розуміння рівня адаптації художнього тексту при перекладі, необхідний розгляд тексту, як цілого, та аналіз не окремих слів та словосполучень, а на рівні абзаців чи принаймні декількох речень. Задля зазначеної мети, до розгляду запропонований інший художній текст арабського автора Усами Аль-Ейси "مجانين بيت لحم", проте у перекладі українською того ж перекладача, Богдана Горвата "Божевільні з Вифлеєма".

Спершу варто коротко розглянути твір загалом. Оригінал складається зі 176 сторінок, 1-єї передмови, змісту, 3-х частин, кожна за яких складається з 11, 17 і 7 розділів, відповідно, загальна кількість розділів - 35. Переклад складається з 255 сторінок, 1-єї передмови, змісту, 3-х частин, кожна з яких складається з 10, 19, 9 розділів, відповідно, загальна кількість розділів - 38. Назва "مجانين بيت لحم" перекладена "Божевільні з Вифлеєма", де "Вифлеєм" - традиційна назва міста і, водночас, транскрипція міста, яке англійською, наприклад, звучить ближче до арабського оригіналу "Bethlehem".

Автор твору, Усама Аль-Ейса, народився 1963 року, у таборі для біженців, у Вифлеємі, Палестина. Вифлеєм вважається місцем народження Ісуса Христа, тому вважається другим священним містом, після Єрусалима, про що згадується у творі, зокрема Храм Різдва Христового.

Задля розгляду представленого художнього твору на рівні абзаців чи декількох речень обрані уривки, які містять певні культурні коди, алюзії, національно-забарвлену лексику чи певні особливості ужитої перекладацької стратегії, про які варто згадати.

Текст оригіналу:

" بتاريخ 23 نيسان 1945، نشرت مجلة ألف ليلة وليلة، لصاحبها كرم ملحم كرم ملفاً عن انتحار ماجدا، ومن حسن الحظ انه يتضمن جزءاً من مذكراتها المؤثرة. تكتب ماجدا في أيامها الأخيرة مفتقدة النبي المعلم الحبيب: "وبات شغلي الشاغل بعد اعتقال النبي الحبيب ان أثار له ممن أنزلوا به الضنى. وصممت على القتل، على الجريمة. روح بروح. واوشكت ان أدرك الوطر في 11 تشرين الثاني 1944 في المعرض البلجيكي في بيروت. غير ان الزمن كان معاندي. فانطلقت إلى عاليه لتحقيق مآربي فما أسعفني القدر (...)" (العيسة، 2013، صفحة 38).

Текст перекладу:

"А 23 квітня 1945 року в журналі "1001 ніч" Карам Мульхем Карам опублікував спеціальний матеріал, присвячений смерті Маджди. На щастя, в ньому можемо прочитати частину її непересічних спогадів. Уривок цей написано в останні дні життя, які вона переживала після втрати свого коханого вчителя і пророка: Після Його від'їзду сенсом мого життя стало помститися

кривдникам мого коханого Пророка. Тоді я зважилася на вбивство. На злочин. Око за око. Я майже досягла своєї мети тоді, 11 листопада 1944 року, на Бельгійській виставці у Бейруті. Але час спрацював проти мене, і я була змушена відкласти свій намір до першої-ліпшої нагоди (...)" (Аль-Ейса, 2020, с. 38).

Одразу присутня трансформація щодо структури, оскільки у перекладі ми маємо на початку на одне речення більше, ніж в арабському варіанті. Така трансформація доволі часто зустрічається при перекладі арабських текстів українською, що зумовлене різним сприйняттям пунктуації українським і арабським кінцевим сприймачем. Так, український читач сприймає абзац, як пов'язану, цілісну інформацію, не зважаючи на кількість крапок у ньому. Для арабського читача, крапка – є більш категоричним засобом пунктуації, що перериває думку, і позначає, що наступне речення, навіть у рамках одного абзацу, може бути абсолютно не пов'язане з минулим, що і спричинює у багатьох випадках речення арабською мовою, розділені лише комами, проте довжиною у абзац або, інколи, навіть сторінку.

Зокрема ми бачимо, що перекладач обрав транскрипцію імен, замість транслітерації, яка була б можлива при перекладі англійською мовою. Очевидно, такий вибір продиктований специфікою арабської мови, а саме відсутністю голосних літер у імені "كريم ملحم كرم". Зокрема, перед перекладачем постає окрема проблема того, як саме було задумано певне ім'я: Карам, Карем чи Карім.

Інша специфіка при перекладі з арабської мови, яку можна помітити у наведеному прикладі: назви місяців, оскільки арабською мовою їх є три види, один з яких згідно з гіджрою – місячним календарем. В уривку проте наведені місяці суто арабські.

Наступна трансформація стосується журналу «1001 ніч»: по-перше, використання лапок, які відсутні в арабському тексті, проте є більш доречними і необхідними для української мови і читача; по-друге: граматична особливість

арабської мови, а саме те, що дослівно «1001 ніч» перекладається, як «тисяча ночей і ніч», згідно арабській граматиці, що, очевидно, буде калькою в українській мові. Щодо культурної специфіки, такий журнал дійсно існував у Лівані, зокрема у 1945 році був випущений 600-й випуск, тобто, представляє собою лакуну.

Останнє ж речення уривку дослівно перекладається, як "Тож я відправила до нього, щоб виконати свою ціль, проте доля була проти мене". Очевидно, інакший переклад " (...)і я була змушена відкласти свій намір до першої-ліпшої нагоди" зумовлений художньою доречністю і влучністю для української мови і читача.

Наступний приклад демонструє іншу національно-забарвлену лексему з культурологічним підтекстом, що стосується саме арабської культури каліграфії.

Текст оригіналу:

"بعد ذلك لا يظنّ ان أحدا سوى هشام لمس الكتاب، الذي كان مُجلدا تجليدا متقنا ومطبوعا على ورق فخم لماع، توجت صفحته الأولى صورة المؤلف وتلاه إهداء الكتاب بخط رقيي، ظلّ هشام يذكر منه هذه الكلمات "إلى الموت والحياة الأبدية"، أما نص الكتاب فقد كان مجموعة قصائد كتبت أيضًا بالخط الرقيي ضمن إطار أسود. (العيسة، 2013، صفحة 16).

Текст перекладу:

"Це була дорога книга в майстерно виконаній шкіряній палітурці із глянцевиими сторінками з дорогого паперу. На першій сторінці під фотографією автора містилася присвята, надрукована *рукописним шрифтом рукаа*, яку *Гішам* запам'ятав: "Смерті та вічному життю". Сама книга являла собою збірку віршів, кожен з яких розміщувався у чорній рамочці і був надрукований таким самим шрифтом, як і згадана присвята" (Аль-Ейса, 2020, с. 29).

У більшості прикладів, наведених у рамках представленого підрозділу, ми бачимо неодноразове розчленування речень при перекладі арабського тексту українською. Очевидно, така перекладацька трансформація зумовлена різницею арабського і українського сприйняття тексту, де український читач усе ж таки

більше сприймає інформацію цілісною абзацами, навіть, скільки б у ньому не було речень, а арабський читач більш розмежовано відноситься до крапки, оскільки речення, розділені крапкою, сприймаються більше, як речення з окремим змістом, мінімально пов'язаним одне с одним. Звідси і впливають речення довжиною у абзац арабською мовою, і необхідність їх розчленування українською.

Зокрема, можна зазначити також інші, менші зміни у тексті при перекладі де, наприклад, на різні речення розбитий початок уривку, де арабською "книга, яка", а українською створено окреме речення для опису книги. Також помітні деякі уникнення тавтології та синонімічна заміна. Ім'я Гішам так само, як і у минулих випадках, було перекладено транскрипцією.

Щодо перекладу національно-зabarвленої лексики у наведеному уривку, то ми маємо тут два приклади: шриффт рукаа та касиди, до кожного з яких перекладач удався до різних трансформацій. Так, у випадку зі шриффтом, перекладач додав у тексті пояснення «рукописний шриффт рукаа» «خط الرقعي», якого немає в оригіналі, оскільки для арабського читача це цілком очевидно, а проте український читач може бути не знайомий зі згаданим концептом.

Інший приклад: «Сама книга являла собою збірку віршів», де вірші, в арабському тексті, це «قصائد», а не «شعر», що є, власне, поезією, а касиди – це все ж специфічний жанр римованого тексту, притаманний арабській культурі. Тут, перекладач застосував відповідник, не вдаючись до пояснень, як у випадку зі шриффтом. Такий вибір можливо обґрунтувати тим, що це не є критичним для сюжету, і не можна пояснити одним додатковим словом, як у випадку зі шриффтом. Проте варто зазначити, що можливо також було перекласти, як «касиди» і, можливо, додати перекладацьку примітку.

«Рукописний шриффт рукаа» / «خط الرقعي» перекладач застосував перекладацьку трансформацію додавання, з метою пояснення українському читачеві згаданої культурологічної особливості. Звісно, інший можливий варіант був надання перекладацької примітки, проте вона є більш адекватною

для більшого об'єму інформації, для опису шрифту тощо, що не є обгрунтованим чи необхідним для сюжету.

Наступний приклад демонструє інші перекладацькі трансформації, вжиті у рамках культурної різниці мов оригіналу і перекладу.

Текст оригіналу:

"تُعَرَّف الموسوعة الحرة على الانترنت، المجازر الحميدية بانها: "سلسلة من المجازر التي نفذها السلطان العثماني عبد الحميد الثاني بحق المسيحيين القاطنين شرق الأناضول من الأرمن والاشوريين بين عامي 1894-1896 وراح ضحيتها ما بين 80,000-300,000 (تفاوت ملفت في الأرقام) كما خلفت المجازر ما يقرب من 50,000 يتيم." (العيسة، 2013، صفحة 40)

Текст перекладу:

"Арабська Вікіпедія пише, що хамідійська різня "була серією масових убивств, яку у 1894 — 1896 роках влаштував султан Осман Абдель-Хамід II проти християн, вірмен і ассирійців Східної Анатолії; жертвами злочину стали — від 80 000 до 300 000 людей (цифри варіюються), внаслідок чого сиротами залишилися близько 50 000 дітей" (Аль-Ейса, 2020, с. 61).

Тут важливо також відмітити трансформацію додавання, оскільки оригінал згадує лише про інформацію в інтернеті «الانترنت», тоді як перекладач згадує про «арабську Вікіпедію». Зокрема, також присутня синонімічна заміна задля уникнення тафтології, оскільки друге згадування різні «سلسلة من المجازر» перекладено власне, як «серія масових убивств».

Текст оригіналу:

"لا يمرّ فصل من فصول السنة إلا وتزور البلدة جماعات تجتذب النَّاس في حلقات كبيرة حولها، وقد تستمر ألعابها ساعة أو ساعتين، وبخاصة إذا كانت من فرق لاعبي السيمياء "أيدي في الهواء فاضية بوش.."
يقول الساحر، وإذا هي فجأة تخرج بيضاء، أو كرات ملونة، أو أرانب، يضع منديلاً في فمه، وبعدها بقليل يبرز من بين شفيته طرفاً من خيط، يمسك به زميله ويجرّه،(العيسة، 2013، صفحة 15)

Текст перекладу:

"Майже кожного сезону до містечка приїздили вуличні артисти, збираючи довкола себе багато охочих подивитися виставу, особливо, якщо йшлося про різні фокуси і штуки. О, це подобалося найбільше! Фокус-покус —

бац! — і в руці несподівано з'являється яйце або кулька, або кролик" (Аль-Ейса, 2020, с. 28).

У наведеному прикладі важливо відзначити структуру арабських речень, а саме те, що перекладач змушений розривати речення у абзац на декілька менших, що уже було аргументовано на початку цього підрозділу. Зокрема, перекладач з художньою метою додає вираз «фокус-покус».

Таким чином, наведеними прикладами нам продемонстроване наступне: художній переклад дійсно є найбільш «вільною» формою перекладу, оскільки ставить перекладача на рівні автора, який повинен повністю розуміти текст, його підґрунтя і, зокрема, біографію автора та інші екстралінгвістичні елементи задля створення майже нового тексту іншою мовою. Дійсно, у наведених уривках продемонстровано, що при художньому перекладі перекладач має не стільки орієнтуватися виключно на прагматику тексту, скільки на передачу сенсів, настрою, «швидкості» тексту, влучності виразів тощо.

На відміну від аналізу перекладу на рівні слів і словосполучень, аналіз перекладацької стратегії у рамках абзаців та декількох речень, а також тексту у цілому, дає можливість розглянути інші елементи перекладу і нюанси адаптації тексту для читача іншої культури. Таким чином, ми бачимо перероблену структуру речень, додавання елементів, відсутніх у тексті оригіналу, додавання пояснень та приміток, а також важливий елемент – уникнення дослівного перекладу, навіть у випадках, коли він граматично є правильним для української мови, проте не так влучно передає певну алюзію, як у тексті оригіналу для арабомовного сприймача тощо.

Текст оригіналу:

"المجنون عُجِيل المقدسي": مَنْ عَرَفَ اللَّهَ سَارَ، وَمَنْ سَارَ طَارَ، وَمَنْ طَارَ حَارَ. "كتاب (عقلاء

(المجانين) لمؤلفه الحسن بن محمد بن حبيب النيسابوري (ت 406هـ) " (العيسة، 2013، صفحة 3).

Текст перекладу:

«Хто Бога пізнав — пішов, а хто пішов — злетів, а хто злетів, той вільним став» Божевільний Уджейль аль-Макдісі Із книги «Мудрі божевільні» Хасана

Бну Мухаммада Бну Хабіба ан-Нісабурі (помер 406 року за *гіджрою*)» (Аль-Ейса, 2020, с. 9).

Тут наведена посвята книги "Божевільні з Вифлеєма", де важливо відзначити, що цитата наведена у перекладі дослівно, без змін.

Текст оригіналу:

"واكتسب اسمه من دَهْشَةِ إِبْرَاهِيمَ بَاشَا (1789-1848)، ابن محمّد علي باشا الوالي المصري الطموح، الذي أرسل ابنه في مغامرة استمرّت تسع سنوات (1831-1840م) إلى فلسطين وبلاد الشام، بعد رفض أحمد باشا الجزائر، القبض على آلاف المصريين الذين فرّوا إلى فلسطين هرباً من السخرة، باعتبار ان البلدَيْن تابعَيْن لسلطان عثماني واحد، وكان من سوء حظ إبراهيم باشا، ان فلاحِي فلسطين (...) " (العيسة، 2013، صفحة 5).

Текст перекладу:

"Ім'ям своїм це місце завдячує *Ібрагімові-паші* (1789 — 1848), сину *Мухаммада Алі*, *славетного правителя Єгипту*, яким він був відряджений до *Палестини та Сирії*. Ця Ібрагімова пригода тривала цілих дев'ять років, із 1831-го аж по 1840-й, і розпочалася, коли *Абдулла-паша Аль-Джаззар* відмовився видати кілька тисяч єгиптян, які тікали сюди від своїх поміщиків, посилаючись на підпорядкування обох земель Османської Імперії одному *султану*" (Аль-Ейса, 2020, с. 13).

У наведеному прикладі ми бачимо екстралінгвістичні культурні особливості, а саме історичні особистості: Мухаммад Алі та Ібрагім-паша. Також важливо зазначити, що у випадку з ім'ям, перекладач залишив слово «паша», як звання, проте у випадку з Мухаммадом Алі, перекладач змінив «паша» на «правитель».

Інший наведений приклад національно-забарвленої лексики – Сирія, яка в арабському тексті зазначена, як «بلاد الشام», що означає «країни Леванту» а не саме Сирію.

Наступна особливість у наведеному уривку – це роки, а саме те, що в арабському тексті у деяких роках додається літера мім "م", що позначає, що це роки не за гіджрою. Така особливість у перекладі опущена з очевидної причини

того, що для українського читача немає необхідності уточнювати дати за місячним календарем, традиційним у Ісламі.

Текст оригіналу:

"منها مَنْ حمل اسم المصري، وعائلات حملت أسماءً مشابهة مشتقة من محافظات وبلدات مصرية، أو أسماء مصرية متنوعة، وظلوا يعرفون بالمصاروة، حتى بعد ان أصبحوا، جزءاً من هذه العائلة الكبيرة أو تلك" (العيسة، 2013، صفحة 5).

Текст перекладу:

"Траплялися й інші прізвища, що вказували на їхнє походження — переважно за назвою сіл чи містечок, або єгипетських місцевостей — і навіть після того, як вони родичалися з тою чи іншою великою місцевою родиною, їх і далі кликали єгиптянами, а *по-місцевому* — "*масрі*" (*бо так їхнім діалектом називають Єгипет — "Маср"*) (Аль-Ейса, 2020, С. 14-15).

У наведеному прикладі одразу помітна зміна у тексті, а саме те, що арабською речення починається, як «деякі з них носили єгипетське ім'я, і сім'ї також несли імена єгипетських міст чи регіонів, або різноманітні єгипетські імена», що у перекладі є повністю перефразованим, проте з повним збереженням змісту.

Інша особливість, пов'язана власне з національно-забарвленою лексикою, це назва Єгипту, як "Маср". Тут, перекладач змушений додавати інформацію для українського читача, а саме уточнюючи у дужках "бо так їхнім діалектом називають Єгипет — Маср".

Текст оригіналу:

"ومثال ذلك الحرب التي شنتها الإمبراطورية الروسية البيضاء، ضدّ الرجل المريض، والتي تحولت إلى حرب عالمية صغيرة، انضمت إليها دول مؤثرة أخرى، عُرفت باسم (حرب القرم) وكان ذلك عام 1853م، واستمرّت ثلاث سنوات، والسبب يبدو الآن مجنوناً، يتعلق باختفاء النجمة الفضية من مغارة كنيسة المهد في بيت لحم، التي يُعتقد ان السيد المسيح ولد فيها، وأُعتبر ذلك تعدياً على حقوق الأرثوذكس في الكنيسة، وبالتالي استهتارا بالروس، لصالح اللاتين" (العيسة، 2013، صفحة 7).

Текст перекладу:

"Як це сталося у час війни імперій — Російської проти Османської, так званої "хворої ноги Європи", яка перетворилася на малу світову війну, охопивши й інші впливові держави. Війна ця, що почалася 1853 року й отримала назву Кримської, тривала майже три роки і була спричинена чимось, що з віддалі років може здаватися суцільним божевіллям — зникнення *срібної Вифлеємської зірки* з *Печери Храму Різдва Христового* у *Вифлеємі*, у якій, як вважається, народився *Ісус*. Росіяни тоді вважали, що сталося порушення прав православних у храмі на користь католиків і сприйняли це як образу" (Аль-Ейса, 2020, С. 16-17).

У зазначеному прикладі одразу варто звернути увагу на одну із найбільших проблем при перекладі художніх текстів, а саме випадки, коли автор помиляється чи може помилятися у певному фактичному матеріалі. Тут, ми маємо "الإمبراطورية الروسية البيضاء", де дослівно можна було б перекласти "Імперія Білорусь", що, очевидно, було б історично не вірним, і перекладач мусить виправляти такі помилки, як це і зроблено тут.

Зокрема, перекладач уточнив, що згадана війна була саме з Османською імперією, тільки потім додавши метафору про "хвору ногу Європи", у той час, як у оригіналі таке уточнення опущене. Ці два випадки демонструють необхідність усестороннього розвитку і ерудиції перекладача для досягнення максимально достовірного перекладу і, що чи не більш важливо, дає можливість перекладачу в першу чергу помітити такі нюанси.

Інша особливість наведеного уривку – безліч власних назв, зокрема не міст, країн, річок тощо, а певних архітектурних пам'яток. Серед наведеного: "Печери Храму Різдва Христового", а також ім'я Ісус і назва "Вифлеємська зірка".

"Храм Різдва Христового" арабською мовою звучить просто як "Храм народження", тому перекладачу, знову ж таки, важливо розуміти контекст, щоб знати, що мова йде саме про цей храм, і що українською він звучить саме так.

Подібна ситуація і з ім'ям Ісуса, оскільки тут важливо також аби перекладач вдумливо розбирав текст, і розумів, що "السيد المسيح" це не "пан Масих".

Останнє наведене словосполучення – це "Вифлеємська зірка", де також перекладач застосував своє розуміння і знання контексту, оскільки арабською мовою це словосполучення звучить, як "النجمة الفضية", тобто "срібна зірка". Таким чином, для досягнення максимально адекватного і еквівалентного перекладу необхідне знання історії і розвиток ерудиції.

Текст оригіналу:

" ولم يكن بدر وإبراهيم، وهما يُصَوَّران فيلمهما، قريباً من بيوت أجدادهما القديمة، انه بعد أربعة أعوام، ستهب العواصف على الأرض المقدسة، ليس بسبب العثمانيين، ولكن بسبب الانجليز، ففي صيف 1938، أحرق الثائرون الفلسطينيون على سياسة بريطانيا الداعمة لإنشاء وطن قومي لليهود، السرايا، واشترت الاوقاف الاسلامية عمودين حجرين مميزين على مدخلها، ووضعته على مدخل مسجد عمر بن الخطاب، القريب منها، والمقابل لكنيسة المهدي، وفي عام 1942، أُعيد بناء السرايا، من فائض الضرائب العربية، التي قررت بريطانيا ان تبني فيها سجوناً وحصوناً لجيشها، في حين ان حصة اليهود سُلمت للوكالة اليهودية" (العيسة، 2013، صفحة 9).

Текст перекладу:

"Хіба могли вони знати, що вже за чотири роки його змете, наче буревієм, і що причиною стануть уже не османці, але англійці: влітку 1938 року Сарай буде спалено палестинцями, які протестуватимуть проти британської політики на підтримку становлення єврейської держави, а дві потужні кам'яні колони із нього придбають мусульманські вакфи, щоб встановити на вході до Мечеті Омара. А вже 1942 року на доходи від податків, сплачених арабами, британська адміністрація вирішила відбудувати Сарай, а також збудувати в'язниці та форти для свого війська" (Аль-Ейса, 2020, с. 20).

У наведеному уривку ми знову бачимо приклад перекладу власних назв, а саме "Сарай" і "мечеть Омара". Якщо "السرايا" перекладено транслітерацією, згідно з тим, як назва уже прийнята в українській мові, то "مسجد عمر بن الخطاب" усе ж опущено уточнення, присутнє в арабській мові "Омар ібн аль-Хаттаб", а

також пояснення для українського не мусульманського читача, що це другий халіф часів Арабського Халіфату.

Щодо національно-забарвленої лексики, то тут ми маємо "мусульманські вакфи" "الاقواف الاسلامية", і також відсутність пояснення, що це.

"Є й інша, *Уджейле*, менш поширена версія походження назви *Дегейша*. Вона пов'язана з іменем чоловіка, який мешкав у одному зі старих будинків по вулиці *Єрусалим-Хеврон*. Йдеться про знаного як у *Палестині*, так і в інших арабських краях, та й у світі загалом, чоловіка на ім'я *Дагеш-бек* або *доктор* Дагеш, засновника релігійної течії, відомої як *дагешизм*, якого я особисто називаю "пророком двадцятого століття" (Аль-Ейса, 2020, С. 20-21).

"هناك تفسير آخر لاسم الدهيشة، يا عُجِيل، لا يلقي شيوعاً مثل التفسير الأول، يتعلق بشخص، سكن في أحد المنازل القديمة على شارع القدس-الخليل، واشتهر فلسطينياً وعربياً وعالمياً باسم (داهش بك) أو الدكتور داهش، صاحب الطريقة الداهشية أو الدعوة الداهشية، وأطلقت عليه لقب (نبي القرن العشرين) (العيسة، 2013، صفحة 10).

Тут можливо відзначити важливий аспект перекладу власних назв, а саме те, що необхідно знати і розуміти те, як історично чи традиційно склався переклад певних назв, як тут, наприклад, "Єрусалим", а не "аль-Кудс" "القدس". Зокрема, є ще аспект арабської граматики з точки зору звертання "يا عُجِيل", яке передано українською за допомогою спеціально закінчення – "Уджейле". Інший аспект – це транскрипція слова "الداهيشة", де "тамарбута" передана літерою "а", а не "т", що також є специфікою перекладу з арабської мови.

Також перекладач знову додав пояснення для українського читача, що "дагешизм" - це саме релігійна течія. Останній аспект арабської культури у наведеному уривку – це слово "доктор". Очевидно, це не суто арабська культурема, проте важливо зазначити, що саме в арабській культурі при поважному звертанні чи згадуванні людини важливо додавати до імені певне звання "доктор", "інженер" тощо.

Текст оригіналу:

" وعليها يرتكز أساس الدين الداهشي الذي أصبحنا نعتنقه بفخر عظيم، وهنا أعطيك مثلاً بسيطاً على هذا: ففي القرآن الكريم تجد كلمة (بِسْمِ) وهي مختصر جملة (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) وهناك كلمة صلعم مختصر (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). وهكذا (الحوقة والحمدلة وكهيعص) وغيرها كثير من الاصطلاحات التي اتفق عليها كبار أئمة الدين". (العيسة، 2013، صفحة 28).

Текст перекладу:

"У них зосереджено суть віри *Дагешевої*, до якої ми маємо щастя належати. Ось я вам наведу такий простий приклад. У *Благородному Корані* можна зустріти слово "*басмаля*", яке є не що інше, як скорочення фрази, що починається арабськими словами "*бісмі лагі*", тобто "*во ім'я Бога Всемилоствого, Всемилосердного*". Або ще слово "*сал'ама*", яким скорочено фразу "*салла лагу алейгі ва саллям*", тобто "нехай благословить його Бог". І ще багато таких слів, як-от: "*хаукаля*", або "*хамдаля*", щодо яких домовилися великі видатні *імами*" (Аль-Ейса, 2020, С. 40-41).

В останньому наведеному прикладі ми маємо нове згадування "Дагешевої віри", що арабською звучить, як "Дагешевська релігія", тож тут перекладач дотримався навіть граматичної специфіки словосполучення. Щодо Корану перекладач також дотримався специфіки арабського тексту, а саме того, що арабською Священна Книга не називається просто "Коран", а має вигляд "القرآن الكريم" і що було перекладено, як "Благородний Коран". Також ми маємо слово "імам", яке, арабською згадано як "كبار أئمة الدين", що дослівно перекладається, як "великі імами релігії". У цьому випадку, на відміну від "Священного Корану", перекладач не додавав притаманну арабській мові особливість.

Щодо найбільш помітної у цьому абзаці особливості – арабські вирази "*бісмі*", "*салем*", "*хоука*", "*хамдла*" та "*кейес*" і їхні роз'яснення, як арабською, так і українською мовами. Очевидно, перекладач знову змушений був вдаватися до транскрипції, проте перекладу пояснень одного з виразів – "во ім'я Бога Всемилоствого, Всемилосердного", у той час, як інші вирази розшифровані також транскрипцією, а останній вираз "*кейес*" взагалі не згадано у перекладі.

Таким чином, нам продемонстровані різні перекладацькі стратегії, застосовані в опублікованому перекладі арабського тексту Усами Аль-Ейси "Божевільні з Вифлеєма". Усе вищезгадане є підтвердженням того, що перекладацька стратегія завжди залежить від контексту, зокрема він впливає на те, яка саме перекладацька трансформація буде більш чи менш доречною. Також помітний вплив перекладацької традиції, що склалися з часом, і на які також важливо звертати увагу. Ще один продемонстрований факт це те, що не лише сам переклад є міждисциплінарною наукою, і тісно пов'язаний з різними науковими сферами, проте і сам перекладач має бути універсально ерудованим при художньому перекладі задля того, аби помічати і розуміти алюзії, закладені автором оригіналу та, зокрема, вміти еквівалентно передати це для українського читача.

Висновки до Розділу 3

Третій розділ представленою дослідження зосереджений на практичній частині питання специфіки перекладу національно-забарвленої лексики арабської мови українською. Матеріалами слугували різні художні твори, проте основними арабськими творами для перекладацького аналізу були «Осінь без провини» Аббаса Бейдуна та «Божевільні з Вифлеєма» Усами Аль-Ейси, обидва в опублікованому перекладі Богдана Горвата.

Так, задля зазначеної мети, екстралінгвістичний світогляд розділено на мовне сприйняття об'єктів, часу та простору, а також на територіальний та соціокультурний аспекти. Таким чином, продемонстрована різниця між зазначеними мовами, зокрема географічна, емоційне забарвлення синонімів та різниця культурної спадщини. Важливо відмітити, що різниці майже немає що стосується сприйняття об'єктів, часу та простору, проте є досить помітною, що стосується територіального, соціокультурного та релігійного аспектів.

У представленому дослідженні національно-забарвлена лексика включає також і екстралінгвістичні фактори, тож до розгляду представлені також лакуни, і, зокрема, граматичні, семантичні і лексичні особливості арабської мови у рамках їх перекладу, як ще одної складової культурної особливості арабської культури, вираженої через мову.

Згадану лексику розподілено на тематичні підгрупи: арабські вирази і виклики, власні назви, культурами, культурні коди, фразеологізми. У результаті дослідження ми можемо констатувати, що арабські виклики і вирази найчастіше перекладаються транскрипцією, проте можливе також надання примітки чи відповідників українською мовою; власні назви також найчастіше перекладаються транскрипцією; культурами – транскрипцією, без надання перекладацьких приміток чи додаткових пояснень; при перекладі культурних кодів або алюзій не було використано специфічних перекладацьких трансформацій; з фразеологізмами важливо відзначити загальну перекладацьку стратегію – віднайдення еквівалентів українською мовою, проте також продемонстровано, що можливе використання інших варіантів, залежно від того, чого вимагає сюжет конкретного твору.

Наступна частина дослідження покликана проаналізувати перекладацьку стратегію на рівні абзаців, а саме переклад лакун, фразеологізмів, граматичних особливостей арабської мови, культурні коди тощо. Тобто, до аналізу представлена не лише власне лексика, але і екстралінгвістичні особливості, виражені через мову, пов'язані з історією арабомовної культури, і представлена різниця сприйняття тексту арабським і українським читачем на рівні пунктуації.

Важливо також відзначити уникнення дослівного перекладу, навіть у випадках, коли він граматично є правильним для української мови, проте не так влучно передає певну алюзію, як у тексті оригіналу для арабомовного сприймача тощо.

ВИСНОВКИ

У представленій науковій роботі висвітлене питання специфіки перекладу національно-забарвленої лексики арабської мови українською. Зокрема, дослідженням систематизовано та узагальнено результати досліджень, присвячених перекладу національно-забарвленої лексики, класифіковано наявну в арабській та українській мовах національно-забарвлену лексику, проаналізовано перекладацькі трансформації, використані при перекладі національно-забарвленої лексики у художній літературі арабською мовою, запропоновано інші варіанти перекладу, а також проаналізовано яка група національно-забарвленої лексики яким чином найчастіше перекладається у конкретних опублікованих художніх перекладах.

Національно-забарвлена лексика чи культурами, у представленому дослідженні проаналізовані також з точки зору екстралінгвістичних факторів, з точки зору важливості розуміння в передачі контексту, інтертекстуальних і надтекстуальних лінків, алюзій, культурних і когнітивних реалій, мови (стилю) автора, задля створення максимально еквівалентного художнього перекладу, який буде таким не лише з точки зору прагматики тексту, але і, першочергово, враження для кінцевої цільової аудиторії.

Дослідженням визначено основні перекладацькі стратегії: фореїзація та доместикація або адаптація. Проте, незалежно від обраної стратегії, перекладач послуговуватиметься певним перекладацьким трансформаціям, серед яких: граматичні, лексичні та комплексні.

Також варто наголосити, що для розуміння і еквівалентного перекладу національно-забарвленої лексики словників недостатньо (якщо це не спеціалізовані культурологічні словники), а деякі культурні особливості, реалії взагалі відсутні у лексикографічних джерелах. Зокрема, згадано, що більшість висновків у когнітивних дослідженнях усе ж засновані на лінгвістичній інтроспекції вченого, що може розглядатися як його/її інтуїція.

Так, у представленому дослідженні екстралінгвістичний світогляд розділено на мовне сприйняття об'єктів, часу та простору, а також на територіальний та соціокультурний аспекти. Результатами аналізу перекладу художніх текстів, продемонстрована відсутність різниці у сприйнятті об'єктів, часу та простору, а також, навпаки, її наявність, що стосується територіального та соціокультурного аспектів.

Національно-забарвлену лексику, у рамках арабського художнього твору «Осінь без провини», розділено на тематичні підгрупи, а саме: арабські вирази і виклики, власні назви, культурами, культурні коди (алюзії), фразеологізми. Як результат, визначено, що арабські виклики і вирази найчастіше перекладаються транскрипцією, проте можливе також надання примітки чи відповідників українською мовою; власні назви також найчастіше перекладаються транскрипцією; культурами перекладаються найчастіше транскрипцією, без надання перекладацьких приміток чи додаткових пояснень; при перекладі алюзій не було використано специфічних перекладацьких трансформацій; з фразеологізмами важливо відзначити загальну перекладацьку стратегію – віднайдення еквівалентів українською мовою.

Також, у рамках іншого художнього твору «Божевільні з Вифлеєма», проаналізовано перекладацькі стратегії на рівні тексту, а не слів і словосполучень. Продемонстрована різниця сприйняття тексту арабським і українським сприймачем іноді навіть на рівні пунктуації, а також на рівні абзаци проаналізований переклад лакун, культурних кодів, граматичних особливостей, притаманних арабській мові тощо, зокрема наведені приклади перекладацької стратегії що стосується екстралінгвістичних факторів, втілених через мову.

Задля найбільш влучного аналізу національно забарвленої лексики, необхідний розгляд не лише семантичних особливостей конкретного слова, а все ж аналіз, опитування і пошук культурного фону слова, що розглядається. Подальше дослідження можливе також у рамках інших текстових жанрів, задля порівняння особливостей у рамках різної цільової аудиторії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алимджанова, З. (б.д.). Лексикологія першого ІЯ (арабський язык). Получено из http://gadzhialieva.blogspot.com/p/blog-page_62.html
2. Аль-Ейса, У. (2020). *Божевільні з Вифлеєма*. (Б. Горват, Перекл.) Київ: Видавництво Анетти Антоненко.
3. Андерсен, Х. К. (2013). *Снігова королева*. Київ: Країна Мрій.
4. Анохіна, Т. (2013). Лакуни як результат неперекладності культурем. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* (С. 89-90). Суми: Сумський державний університет.
5. Бегма, Ю. О. (2016). Комплексні перекладацькі трансформації в англо-українському художньому перекладі. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 7-10.
6. Бейдун, А. (2020). *Осінь без провини*. (Б. Горват, Перекл.) Київ: Видавництво Анетти Антоненко.
7. Білодід, І. К. (1970-1980). *Словник української мови: в 11 томах*. Київ: К.: Наукова думка.
8. Бурковська, Л. (2008). Проблеми перекладу стилістичного прийому алюзії. *Вісник Житомирського державного університету*(39), 187-190.
9. Буцел, В. (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Ірпінь: ВТФ "Перун".
10. Вейр, Е. (2015). *Марсіянин*. Київ: Країна Мрій.
11. Гараєва, М. Р. (2016). *Переводческий анализ текста*. Казань: Казанский (Приволжский) федеральный университет».
12. Гудков, Д. (2020). *Прецедентное имя и проблемы прецедентности* (изд. 2). Москва: УРСС.
13. Девятова, Н. (2008). Идея поля как принцип системного представления языка. *Вестник московского педагогического университета*, 60-69.
14. Жук, М. (2015). Поняття культурема в контексті сучасних лінгвокультурологічних досліджень. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, 302-306.

15. Запорожцева, Л. (2012). Правова міфологія як явище правової дійсності, її сутність та особливості. *Філософські та методологічні проблеми права*, 60-71.
16. Зробок, Н. М. (2001). Семантичні основи родової класифікації іменників і геноваріативність. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 175-179.
17. Йовенко Л.І., Т. І. (2010). *Традиційне родинне виховання українців: Навчальний посібник для студентів вищих.* Умань: РВЦ «Софія».
18. Калита, А.А. (2018). Роль перекладацьких трансформацій у перекладі англомовних науково-технічних текстів українською мовою. *Young Scientist*, 317-321.
19. Корнейко, І. В. (2014). *Теорія жанру: теоретичні та прикладні аспекти.* Харків: «Друкарня Мадрид»
20. Кудрявцева, Н. (2017). *Лінгвістична відносність і проблеми перекладу філософської термінології: лінгвокогнітивний підхід (монографія).* Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
21. Лобода, В. (2019). Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 72-74.
22. Мартінек, С. (2011). Емпіричні й експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 25-32.
23. Мартінек, С. (2012). Структура когнітивної категорії крізь призму асоціативного експерименту (на матеріалі слов'янських мов). *Проблеми слов'янознавства*, 76-85.
24. Невинна, К. (б.д.). Переклад реалій (на прикладі твору Юрія Андруховича "Дванадцять обручів"). 101-110.
25. Николаевич, Б. А. (2017). Лингвистика в лингвистической экспертизе (метод и истина). *Вестник Волгоградского педагогического университета*, 18-27.
26. Тисяча і одна ніч (2011). *Аладдін і чарівна лампа.* Київ: Країна Мрій.
27. Номис, М. (1993). *Українські приказки, прислів'я і таке інше.* Київ: Либідь.
28. Панасюк, И. (2007). Теория лакун и проблема эквивалентности перевода. *Вопросы Психолингвистики*, 51-71.

29. Петрова, Л. (2017). *История арабской литературы*. Киев: Изд. центр КНЛУ.
30. Стернин, И. А. (2011). *Семантический анализ слова*. Воронеж: "Истоки".
31. Стівенсон, Р. Л. (2010). *Химерна історія доктора Джекіла і містера Гайда*. Полтава: Країна Мрій.
32. Суховерхов, А. В. (2015). Лингвистический детерминизм, кумулятивная эволюция и рост научного знания. *Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*.
33. Федина, Е. (2016). Актуальні проблеми методології та історіографії мовознавства. *Описание языка с помощью полевого принципа* (С. 137-140). Дніпро: ДДПУ.
34. Фоміна, Л. Ф. (2013). *Порівняльна граматика української та російської мов. Морфологія: конспект лекцій*. Одеса: Одеський національний університет.
35. Фриче, В. М. (1929-1939). *Литературная энциклопедия*. Москва: Издательство Коммунистической академии.
36. Ходцева, А. (2015). Лінгвістичний модус культурем (на прикладі повісті Івана Франка). *Філологічні трактати*, С. 78-82.
37. Хомутова, Т. (2010). Научный текст: исследование культурной обусловленности лексики. *Вестник ЮУрГУ*, С. 30-34.
38. Шайхуллин, Т. А. (2012). *Русские и арабские паремии с компонентом-наименованием родственных отношений: концептуально-семантический и этнокультурный аспекты*. Казань: Институт филологии и искусств Казанского (Приволжского) университета.
39. Яшина, М. (2009). Приемы и методы исследования культурно-маркированной лексики. *Rivista Telematica del Dipartimento di Linguistica dell'Università di Pisa*, 32.
40. Alford, D. K. (1978). The Demise of the Whorf Hypothesis (A Major Revision in the History of Linguistics). *Proceedings of the 4th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics*, (С. 485-499). Berkeley, California.
41. Alkohlani, F. A. (2016). The problematic issue of grammatical gender in Arabic as a foreign language. *Journal of Language and Cultural Education*, С. 17-28.

42. Alnairia, F. A. (2012). Extraction of Spatial Relation in Arabic Text Using Rule-Based Approach . *International Journal of Advancements in Computing Technology*, C. 172-178.
43. Boroditsky, L. (2006). Linguistic Relativity. *Encyclopedia of Cognitive Science*, C. 917-921.
44. Boroditsky, L. (2010). Lost in translation. *The Wall Street Journal*.
45. Carchia, C. (2020). Is Arabic The Richest Language In Words? *LIFESTYLE AND CULTURE (LINGUISTS)*.
46. Dai, L. (2016). Ideology in Translation: Theories and Reflections. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR)*, C. 504-506.
47. Eshraq Obeidat, A.-R. H.-M. (2017). Lexical Relations between English and Arabic: The Role of the Translator. *International Journal of English Language and Linguistics Research*, C. 40-49.
48. Ghanim, M. H. (2017). *Translating Arabic/English Individual Cultural References: Strategies and Parameters*. Republic of Moldova: Noor Publishing.
49. Gumperz, J. J. (1991). Rethinking Linguistic Relativity. *Current Anthropology*, C. 613-623.
50. Jawad, M. R. (2015). A contrastive Study of Quantifiers in English and Arabic. *International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE)*, C. 285-308.
51. Marogy, A. E. (2012). *The Foundations of Arabic Linguistics. Sībawayhi and Early Arabic Grammatical Theory*. Boston: Brill.
52. Oksaar, E. (1988). *Kulturemtheorie: ein Beitrag zur Sprachverwendungsforschung*. Hamburg: Göttingen : Vandenhoeck und Ruprecht.
53. Pinker, S. (1994). *The Language Instinct. How the Mind Creates Landuage*. New York: Harper Perennial.
54. Pinker, S. (2007). *The stuff of thought : language as a window into human nature*. New York: Penguin books.
55. Reza Mobashshernia, B. E. (2015). The Effect of the Ideological Background of Translator on the Information Structure of Translated Text. *Modern Journal of Language teaching Methods (MJLTM)*, C. 525-531.
56. Rüsen, J. (2007). *Time and History: The Variety of Cultures*. New York: Oxford.

57. Nurgaliyeva, G. A. (2020). Лакунология: этапы становления и развития. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*, C. 103-105.
58. Sana Kamel Al-Omari, A.-R. H.-M. (2014). Synonymy in English and Arabic with Reference to the Holy Qur'an: A Contrastive Study. *Theory and Practice in Language Studies*, C. 2619-2626.
59. Santamaria, L. (2010). The Translation of Cultural Referents: From Reference to Mental Representation. *Meta*, C. 516–528.
60. Shih, C.-l. (2010). Ideological Interference in Translation: Strategies of Translating Cultural References. *Translation journal*, . Получено из <https://translationjournal.net/journal/53culture.htm>
61. Shukri, B. A. (1991). *Aristotelian Logic and the Arabic Language in Alfarabi*. New York: State University of New York Press.
62. Thawabteh, M. A. (2008). *The Function of Cultural Reference within the Hermeneutic Circle: The Case of Arabic-English Translation*. Abu Dies, Jerusalem, Palestine: Language Centre, Al-Quds University.
63. Vänni, R. (2017). *The Translation of Cultural References and Proper-Name Allusions in the Finnish Subtitles of Gilmore Girls*. Oulu: University of Oulu.
64. Weir, A. (2015). *The Martian*. London: Penguin Random House UK.
65. Whorf, B. (1939). The relation of habitual thought and behavior to language. *Language, culture, and personality, essays in memory of Edward Sapir*, C. 75-93.
66. العيسة، أ. (2013). *مجانين بيت لحم*. مؤسسة نوفل.
67. *القران الكريم*. ٢٠١٦. (استانبول).
68. أندرسن، ه. ك. (2014). *حكايات أندرسن قصص لهانز كريستيان أندرسن*. القاهرة: الدار المصرية اللبنانية.
69. باري، ج. إ. (2012). *قصه بيتر بان*. القاهرة: هنداوي.
70. بيضون، ع. (2016). *خريف البراءة*. فردان: دار الساقى.
71. ستيفنسون، ر. ل. (1850). *الدكتور جيكل والسيد هايد*. القاهرة: مؤسسة هنداوي للتعليم والثقافة.
72. شيلي، م. (2015). *رواية فرانكنشتاين*. لبنان: دار التنوير للطباعة والنشر.
73. ويبر، أ. (2016). *سجين المريخ*. لبنان: الدار العربية العلوم ناشرون.

РЕЗЮМЕ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ

يصف الرسالة المجسّتر قضايا ترجمة المفردات الوطنية للغة العربية في الترجمات الأوكرانية بناءً على نصوص أدبية.

كانت مسألة ترجمة المفردات الوطنية في إطار النظرة اللغوية للعالم من وجهة نظر العلاقة بين اللغة وإدراك لغة معينة من قبل المتحدث الأصلي للبيئة (المجتمع) قضية ملحة للمجتمع العلمي في السنوات القليلة الماضية. تتجسد أهمية القضية من خلال المشاكل غير اللغوية للترجمة، ولا سيما من خلال فهم المترجم ليس فقط للتركيب اللغوي للنص في اللغة الأصلية، ولكن أيضًا مشكلة تحليله من أجل الترجمة المكافئ والكافي.

الغرض لرسالة المجسّتر هو تحديد وتصنيف الاختلافات الرئيسية في التركيب للغات الأوكرانية والعربية على سبيل المثال للخصائص الثقافية للغتين المدروستين.

لتحقيق هذا الهدف، هناك عدد من المهام:

1. تنظيم وتلخيص نتائج البحوث حول ترجمة المفردات الوطنية؛
2. تصنيف المفردات الوطنية من اللغتين العربية والأوكرانية.
3. تحليل تحويلات الترجمة المستخدمة في ترجمة المفردات الوطنية في الأدب الروائي من اللغة العربية إلى اللغة الأوكرانية.
4. اقتراح خيارات أخرى لترجمة المفردات الوطنية.
5. تحليل كيف يتم ترجمة لكل مجموعة من المفردات الوطنية.

المواد لرسالة المجسّتر هي الترجمات الأوكرانية للروايات العربية من أجل تحليل تحويلات الترجمة المستخدمة واستراتيجيات الترجمة خلال ترجمة المفردات الوطنية للغة العربية إلى الأوكرانية: "خريف البراءة" لعباس ببيزون (مرجم بوغدان جورفات) و"مجانين بيت لحم" لاسامة العيسة (مرجم بوغدان جورفات)، بالإضافة إلى روايات أخرى وترجماتها باللغة العربية والأوكرانية، لمقارنة السمات الخارجة عن اللغة: "المريخ" أندي وير، "ملكة الثلج" لهانس كريستيان أندرسن، "الدكتور جيكل والسيد هايد" روبرت لويس ستيفنسون "حكايات ألف ليلة وليلة" والقرآن الكريم.

استراتيجية الترجمة هي اختيار شخصي للمترجم يحدده غرض النص وجمهور ووظيفة النص ونوعه. ومع ذلك، بغض النظر عن الاستراتيجية المختارة، سيستخدم المترجم تحويلات الترجمة المعينة، بما في ذلك التحولات النحوية والمعجمية. وبالتالي، تعتبر الترجمة الأدبية أصعب أنواع الترجمة، مع مراعاة جميع العوامل المذكورة أعلاه، والتي بدورها تخلق العديد من مشاكل الترجمة الموضوعية.

يُلاحظ أيضًا في رسالة المجسّتر المقدم أنه من أجل الفهم والترجمة المكافئة للمفردات الوطنية، لا تكفي القواميس (إذا لم تكن هذه قواميس ثقافية متخصصة)، وكذلك بعض السمات الثقافية عمومًا غائبة في

المصادر المعجمية. على وجه الخصوص، يُذكر أن معظم الاستنتاجات في البحث المعرفي لا تزال قائمة على الاستبطان اللغوي لرجل العلم، والذي يمكن اعتباره حدسه.

يبحث البحث المقدم في قضايا ترجمة المفردات الوطنية من زوايا مختلفة، منها الجوانب غير اللغوية الاستراتيجية الترجمة. لهذا الغرض، تنقسم النظرة العالمية غير اللغوية إلى الإدراك اللغوي للأشياء والزمان والمكان، وفقاً لنظرية فاليريا بوروديتسكا، وكذلك إلى الجوانب الإقليمية والدينية والاجتماعية والثقافية. وهكذا يتجلى الاختلاف بين هذين اللغتين، ولا سيما المرادفات الجغرافية والعاطفية والاختلاف في التراث الثقافي. من المهم ملاحظة أنه لا يوجد فرق تقريباً في إدراك الأشياء والزمان والمكان، ولكن يوجد من حيث الجوانب الإقليمية والاجتماعية والثقافية والدينية. كذلك تم بحث الدليل النظري لفرضية النسبية اللغوية، مع مراعاة تأثير الثقافة على اللغة.

المفردات الوطنية، في إطار الرواية العربية "خريف البراءة"، تنقسم إلى مجموعات فرعية مواضيعية، وهي: التعبيرات والتحديات العربية، والأسماء الخاصة، والمفردات الوطنية، والرموز الثقافية، والوحدات العبارية. وتتم ترجمة التعبيرات والتحديات العربية غالباً عن طريق النسخ، ومع ذلك، من الممكن أيضاً تقديم الملاحظة باللغة الأوكرانية؛ وكذلك تتم ترجمة الأسماء الخاصة عن طريق النسخ؛ وتتم ترجمة المفردات الوطنية عن طريق النسخ، دون تقديم ملاحظات الترجمة أو التفسيرات الإضافية؛ عند ترجمة الرموز الثقافية، لم يتم استخدام تحويلات محددة للترجمة؛ مع الوحدات العبارية، من المهم ملاحظة استراتيجية الترجمة العامة - البحث عن مكافئات في اللغة الأوكرانية، ومع ذلك، فقد ثبت أيضاً أنه من الممكن استخدام خيارات أخرى، اعتماداً على ما تتطلبه حكمة عمل معين.

وما إلى ذلك، في إطار رواية أخرى "مجانين بيت لحم"، يتم تحليل استراتيجيات الترجمة على مستوى النص وليس على مستوى الكلمات والعبارات. لقد ثبت أنه في الترجمة الأدبية لا ينبغي للمترجم أن يركز على براغماتية النص بقدر ما يركز على نقل المعاني، والمزاج، وسرعة النص، ودقة التعبيرات، وما إلى ذلك.

من أجل التحليل الأكثر دقة للمفردات الوطنية، من الضروري مراعاة ليس فقط السمات الدلالية لكلمة معينة، ولكن أيضاً التحليل والاستقصاء والبحث عن الخلفية الثقافية للكلمة المعنية. من الممكن أيضاً إجراء مزيد من البحث في أنواع النصوص الأخرى لمقارنة الميزات ضمن الجماهير المستهدفة المختلفة.